

Fókuszban

A társadalmi nemek közötti egyenlőség kérdése Ruandában

Afrika ma

Elektronikus zenei fesztivál
Tunéziában

Afrika tegnap

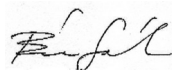
Senghor MAgyarországon

Interjú John Abraham Godsonnal,
a „lengyel Obamával”

Idei nyári számunk központi írása a pécsi Afrika Kutatóközpont 2015 márciusi ruandai terepkutatásának egyik kiemelt kérdését járja körül: Bagi Judit doktorandusz a társadalmi nemek közötti egyenlőségről értekezik, bemutatva több civil szervezet és kormányzati szereplő munkáját, tevékenységét. Konkoly-Thege György ismét remekbe szabott fotói segítségével repít minket egy különleges afrikai helyszínre, Tunéziába, ahol az apropót egy sivatagi elektronikus zenei fesztivál adta. Biernaczky Szilárd L. S. Senghor, a nagy szenegáli költő-politikus magyarországi recepciójának adatait gyűjti egybe írásában, mely egyúttal költészetének értelmezése, valamint a négritude mozgalmat ért vádak „visszautasítása”. Tarrósy István exkluzív interjút készített Varsóban a lengyel parlament első afrikai származású képviselőjével, John Abraham Godsonnal, akit megválasztása után a „lengyel Obamaként” emlegettek. Nyári számunkat négy könyvismertető, -recenzió zárja, néhány a magyar, a frankofón és az angolszász szakirodalom berkeiben megjelent izgalmas könyvről. Jó olvasást és kellemes nyarat kívánunk!

This year's summer issue of Afrika Tanulmányok offers an interesting piece as its focal theme about Rwanda. Judit Bagi, who is a doctoral student at the University of Pécs and took part in the recent fieldwork project of the African Research Centre in Rwanda, in March 2015, writes about gender issues in the East African country. She recorded interviews with leaders of NGOs, ministers, academics focusing on female empowerment. György Konkoly-Thege again takes us with his fabulous photographs to unique African places, this time to a desert electronic music festival in Tunisia. Szilárd Biernaczky talks about L. S. Senghor and his reception in Hungary, also interpreting Senghor's poetry, and at the same time, rejecting the accusations made against the négritude movement. István Tarrósy made an exclusive interview with the first black Member of Parliament of the Polish Sejm, John Abraham Godson, who after his elections was called by the voters as the "Obama of Poland". Our summer issue ends with four book reviews dealing with a range of excellent volumes from Hungarian, Francophone and Anglo-Saxon academic literature. Enjoy this issue, too, and have a great summer!

Dr. Búr Gábor

főszerkesztő, editor-in-chief

BAGI JUDIT

A TÁRSADALMI NEMEK KÖZÖTTI EGYENLŐSÉG KÉRDÉSKÖRE RUANDÁBAN

5

A szerző 2015 márciusában megvalósuló terepmunka keretében Tanzániában és Ruandában töltött el három hetet. Kigaliban csatlakozott a skóciai Saint Andrews-i Egyetem kutatócsoportjához, akikkel együtt járta be az 1994-es népirtás emlékhelyeit, látogatt el magas biztonsági kockázatú börtönökbe, készített interjút miniszterekkel és civil szervezetek vezetőivel, valamint kabineti tárgyalóteremben két órás interaktív beszélgetés erejéig maga a ruandai elnök, Paul Kagame fogadtatásában is részesült a csapat. A kutatóút során végig kiemelt hangsúly helyeződött a társadalmi nemekkel kapcsolatos kérdéskörök feltérképezésére, mely egyfajta metaszétét is képezte az ország különböző diszciplínák szemszögéből vizsgált történelmi eseményeinek, illetve napjaink társadalmi, politikai és gazdasági folyamatainak. Az írás kifejezetten a gender-kérdések aspektusából tekinti át a ruandai terepmunka állomásait és eseményeit.

KONKOLY-THEGE GYÖRGY

ELEKTRONIKUS ZENEI SIVATAGI FESZTIVÁL TUNÉZIÁBAN

21

Konkoly-Thege György fotókkal illusztrált beszámolója Tunéziából egy esős sivatagi fesztiválról.

BIERNACZKY SZILÁRD

SENGHOR MAGYARORSZÁGON

35

A jeles szenegáli költő-politikust, Leopold Sedar Senghor-t (1906–2001) a múlt század hatvanas éve elején fedezték fel Magyarországon. Eddigi adatgyűjtéseink szerint elsőként Végh György készített el és adott ki két fordítást a verseiből Modern Orfeusz. c. műfordítás kötetében (1960). De már egy évre rá nyolc Senghor-opus látott magyar nyelven napvilágot a Belia György szerkesztette kiváló afrikai antológiában (Ébredő Afrika, 1961). Még hozzá főművekről volt szó! Így többek között: Garai Gábor a „Kongó” c. poémát magyarította (ez a Nagyvilágban is megjelent), Rónay György viszont a „Békeimádság orgonaszóra” c. gyönyörű verset fordította le, míg Képes Géza a „Csaka” című drámai költemény közreadásával jeleskedett. Biernaczky Szilárd most összefoglalja Senghor hazai jelenlétét.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: TARRÓSY ISTVÁN

JOHN ABRAHAM GODSON,
A LENGYEL OBAMA

65

Interjú John Abraham Godsonnal, aki 2008-ban önkormányzati képviselő lett Lódz Városi Önkormányzatában, 2010 decemberében pedig a lengyel alsóház, a Sejm parlamenti képviselői esküjével történelmet írt a lengyel politikatörténetben az első afrikai származú képviselőként.

RECENZÍÓ

BENKES MIHÁLY

LES NOUVEAUX PRÉDATEURS

POLITIQUE DES PUISSANCES EN AFRIQUE CENTRALE

71

A kötet következetesen elemzi és gazdagon argumentálja Közép-Afrika vonatkozásában a külső szereplők bomlasztó tevékenységét és felelősségét.

BAGI JUDIT

DEMOCRACY AND THE RISE OF WOMEN'S
MOVEMENTS IN SUB-SAHARAN AFRICA

76

A recenzált könyvben Fallon a szubszaharai afrikai országok esetében vizsgálja a 20. század második felében végbemenő demokratikus átmenet, és az azokban formálódó női politikai és civil mozgalmak közötti kapcsolatokat.

TARRÓSY ISTVÁN

ETIÓPIA, AHOGYAN A FÖLDRAJZTUDÓS LÁTJA

79

Az Etiópia geográfus szemmel című kötet azonban ennél sokkal többre vállalkozik: górcső alá veszi az afrikai kontinens egyik legsokrétűbb és mára dinamikusan fejlődő, egyértelműen változóban lévő államát, Etiópiát, miközben igyekszik rendet tenni az etiópiai Erta Ale vulkánnál történt 2012-es fegyveres támadás történései között.

SUHA GYÖRGY

A HAZATÉRT ÉRTELMSÉGI

83

A kötetet a pánafrikai gondolat harcos gazdasági ideológusa, Emmanuel Kamdem professzor írta, aki évtizedeken át az ENSZ vezető szakértőjeként dolgozott.

*„Az, hogy kivel utazol, legalább annyira fontos, mint az, hogy mivel.”
(Publius Syrus)*

sysstrans

A TÁRSADALMI NEMEK KÖZÖTTI EGYENLŐSÉG KÉRDÉSKÖRE RUANDÁBAN¹

TEREPMUNKA BESZÁMOLÓ, 2015 TAVASZA

BAGI JUDIT

A 2015 márciusában megvalósuló terepmunka keretében Tanzániában és Ruandában töltöttünk el három hetet. Kigaliban csatlakoztunk a skóciai Saint Andrews-i Egyetem kutatócsoportjához, akikkel együtt jártuk be az 1994-es népirtás emlékhelyeit, látogattunk el magas biztonsági kockázatú börtönökbe, készítettünk interjút miniszterekkel és civil szervezetek vezetőivel, valamint kabineti tárgyalóteremben két órás interaktív beszélgetés erejéig maga a ruandai elnök, Paul Kagame fogadtatásában részesültünk. A kutatóút során végig kiemelt hangsúly helyeződött a társadalmi nemekkel kapcsolatos kérdéskörök feltérképezésére, mely egyfajta metszetét is képezte az ország különböző diszciplínák szemszögéből vizsgált történelmi eseményeinek, illetve napjaink társadalmi, politikai és gazdasági folyamatainak. Jelen írás kifejezetten a gender-kérdések aspektusából tekinti át a ruandai terepmunka állomásait és eseményeit.

Bevezetés

A társadalmi nemek közötti egyenlőség és Ruanda relációját érintően a nők politikai képviselőit főként a jelent már meg írás az Afrika Tanulmányok hasábjain.² Rövid áttekintés céljából annyit fontos megjegyezni Ruanda és a női érdekérvényesítés kapcsolata esetében, hogy az 1994-es népirtás után, különösen a 2003-ban beiktatott új alkotmány normáinak köszönhetően és a kapcsolódó szabályozások óta kiemelt hangsúly helyeződik a társadalmi nemek közötti egyenlőség megteremtésére, valamint a női érdekérvényesítésre. Ennek egyrészt oka a genocídium okozta demográfiai imbalance, melynek következtében 1994-ben a lakosság 70 százalékát alkották lányok és nők, valamint számos özvegy, illetve minden vagyonát elvesztett nő maradt egyedül és kényszerült gondoskodni életben maradt, akár tartós fogyatékossgot szerzett családtagjairól és gyermekiről. Megjegyzendő viszont, hogy az imént említett tényezőnél nem kisebb mértékben bizonyult fontosnak Paul Kagame számára, hogy Ruanda a nemzetközi közösség felé a népirtást követő újjáépítési folyamatok során demokratikus értékeket képviseljen, melyeknek a női politikai

reprezentáció és női érdekérvényesítés fontos elemét képezi. Jelenleg 64 százalékos aránnyal Ruanda nemzeti parlamentjében foglal helyet a legtöbb női politikus. A népirtást követő időszakban a társadalmi nemek közötti egyenlőség megteremtését illetően bőven akadt feladata a kormánynak, ugyanis az 1990-es évek közepétől megkezdődött szabálmódosítások előtt Ruandában szigorú patriarchális társadalmi berendezkedés működött, ahol a nők egyértelműen alá voltak rendelve a férfiaknak. A családtagok étkeztetésével, valamint a gyermekek és idősök gondozásával „kötelességet teljesítő” ruandai nők nem örökölhettek és birtokolhattak földet,³ valamint hitelt sem igényelhettek. Drasztikus és gyors változtatásra volt tehát annak érdekében szükség, hogy legalább törvényi szinten egyenlő jogokat biztosítson a kormány a ruandai nők és férfiak számára.

Nem sokkal a népirtás lezárását követően megalakult a nemek egyenlőségéért, a nők jogainak növeléséért, valamint a társadalmi nemekért és családjáért felelős minisztérium (Ministry of Gender and Family Promotion – MIGEPROF)⁴, mely azóta folyamatosan bővítette tevékenységi körét. Az 1996-ban alakult ruandai női parlamenti képviselők fóruma (Forum of Rwandan Women Parliamentarians – FFRP⁵) szintén a nők jogaiért, a nők ellen elkövetett erőszak megfékezéséért, valamint a nők politikai és társadalmi szintű szerepvállalásának megerősítéséért tett komoly lépéseket. A fórumon politikai hovatartozástól függetlenül vesznek részt a képviselők, és kizárólag a női kérdéseket érintő ügyeket tárgyalják (Powley, 2007: 6). A népirtást követő átmeneti időszakban (1994–2003) az FFRP volt az első olyan szervezet a ruandai nemzetgyűlésben, melyen pártérdekektől függetlenül tanácskoztak a résztvevők. Az imént felsorolt, nők által életre hívott intézkedések sikerrel jártak, hiszen az alkotmányban foglaltak szerint a parlamenti képviselők minimum 30 százalékát női képviselőknek kell alkotnia.⁶

A következőkben csoportosítva mutatjuk be a terepmunkának a társadalmi nemek egyenjogúságára vonatkozó elemeit.

Kelet-afrikai Közösség

Háromhetes terepmunkánk első állomásaként Tanzánia egyik legnépesebb városában, a 300 ezres Arushában (az agglomerációval együtt közel 1 milliós) készítettünk interjúkat. Arusha kiemelt szereppel bír a térség települései között, ugyanis itt található a Kelet-afrikai Közösség (East African Community – EAC) székhelye. A Közösséget öt tagállam, Kenya, Uganda, Tanzánia, Burundi, valamint Ruanda alkotja. Tekintettel arra, hogy a regionális együttműködést megvalósító Közösség tevékenysége szervesen kapcsolódik mindhármunk kutatási területéhez, felkerestük az intézményt. A bejutás korántsem bizonyult egyszerű feladatnak. Hosszas egyeztetést és többszöri próbálkozást követően mégis sikerült bebocsátást nyernünk a fegyveres örökkel őrzött intézménybe, ahol az EAC kommunikációs stratégiáját koordináló szakemberével, Florian Mutabazi-val készítettünk interjút. A Közösség működésével és felépítésével kapcsolatos témák megvitatásán túl, mélyebb stratégiai kérdések, köztük az EAC társadalmi nemek közötti esélyegyenlőséget szorgalmazó stratégiák átbeszélésére is sor került. A Közösség prioritásként kezeli a nők és a

▲ A Kelet-afrikai Közösség tagállamainak vezetői. Fotó: Tarrósy István

férfiak közötti egyenlőség megteremtését. A 2011-ben kiadott és az irányvonalakat 2016-ig meghatározó 4. EAC Fejlesztési Stratégia (4th EAC Development Strategy) fontosnak tartja a nők érdekérvényesítésének kérdését. A Közösség gender stratégiája különös hangsúlyt fektet a nők politikai szerepvállalásának növelésére. A női politikusok parlamenti arányát érintően viszont meg kell jegyeznünk, hogy az öt tagállam nem csak a szubszaharai Afrika területének tekintetében, hanem világviszonylatban is élen jár. Sőt, ahogy azt már említettük, Ruanda rendelkezik a legmagasabb női reprezentációs aránnyal a világ nemzeti parlamentjei közül.

Civil szervezetek

Nyamirambo Women's Center

Ahogy arról a bevezetőben már szó esett, Ruandában kormányzati és lokális szinten is egyre nagyobb hangsúly helyeződik a nők jogainak, illetve érdekeinek érvényesítésére. Különböző területeket érintve egyre több civil szervezet foglalkozik tehát a női érdekek artikulálásával, amely nem csak közösségépítést, hanem esetenként képzéseken való részvételt is magában foglal. Nincsen ez másképpen Kigali Nyamirambo elnevezésű, többnyire muszlimok⁷ által lakott kerületében sem, ahol M. Aimee Umugenivel, a helyi Nyamirambo Women's Center (NWC) nevű civil szervezet elnökével beszélgettünk a ruandai nők jelenlegi helyzetéről. A 2008-ben megalakult, akkoriban mindössze három tagot számláló civil szervezet kifejezetten a Nyamirambo területén élő hátrányos helyzetű nők segítségének céljából szerveződött. Ahogy Umugeni meséli, lakókörnyezetében számos olyan nővel találkozott, akik nemhogy általános iskolai végzettséggel, de az írni és olvasni tudás készségével sem rendelkeztek. A genocídium és egyéb tragikus történetek inspirálták Umugenit

 Nyamirambo Women's Center. Fotó: Tarrósy István

arra, hogy létrehozza az NWC-t. Az immáron hét éve stabilan működő, tizennyolc állandó taggal rendelkező központ a szlovén külügyminisztérium időszakos támogatását is magáénak tudhatja, ám mára önálló bevétellel is rendelkezik. A vállalkozó kedvű nők megtanulhatnak írni és olvasni, elsajátíthatják a francia, illetve az angol nyelvet (vagy éppen fejleszthetik nyelvtudásukat), valamint számítástechnikával és varrással kapcsolatos gyakorlati ismeretekre is szert tehetnek. Az utóbbi két tevékenység azért is bír fontos szereppel, mert az elkészí-

tett áruk egyrészt a szervezetnek, másrészt pedig a későbbiek során egyénileg a tagoknak is bevételt nyújtanak. A központ számára finansziális forrást tehát az elkészített áruk, valamint az idegenvezetés jelentik. Az idegenvezetés során a szervezet tagjai a környék nevezetességei mellett olyan helyekre kalauzolják el a turistákat, melyek a helyi közösségek mindennapjait képezik ugyan, de legtöbbször láthatatlannak maradnak a külföldiek számára. A tanulás és olvasás népszerűsítésének céljából a szervezet rendelkezik továbbá egy közel ötszáz kiadványt számláló könyvtárral, egy varrósobával, valamint a szervezet tagjai által elkészített termékek értékesítésére létrehozott kis üzlettel, ahol a táskáktól kezdve ruhákon át az ékszerekig számos igényesen elkészített kiegészítő vásárolható.

Akilah Institute for Women

„A győztesek nem azok, akik sosem buknak el, hanem azok, akik sosem adják fel!” Ilyen és ehhez hasonló bátorító szavak díszítik az Akilah (szuahéli nyelven a szó jelentése bölcsesség) elnevezésű civil szervezet falait. Az Akilah Institute for Women (AIW) a nők felsőfokú képzésekben való fokozott részvételét elősegítő szerveződés. Aline Kabanda-val az AIW ruandai képviselőjének igazgatójával beszélgettünk a helyi nők és az oktatás kapcsolatáról. A 2010 óta működő AIW olyan hároméves felsőfokú képzést nyújt a Ruandában és Burundiban élő fiatal nők számára, amely főként a vendéglátásra és a vállalkozás-vezetésre fókuszál. A szervezet célja, hogy az ambiciózus lányok a személyiségükhöz legjobban illő pályát válasszák (erre vonatkozóan külön pályaaorientációs tanácsadást szervez az intézmény), ahol a későbbiekben szívesen kamatoztathatják és bontakoztathatják ki tudásukat. Ha pedig a képzés sikerességére vagyunk kíváncsiak, az elhelyezkedési arányokról szóló statisztikai-adatok magukért beszélnek: az AIW-nél tanult diákok több mint

▲ Aline Kabanda, Akilah Institute for Women. Fotó: Tarrósy István

90 százaléka jut álláshoz közvetlenül a tanulmányok befejezését követően. A diáklányokat, akiknek többsége az alsóközéposztályból kerül ki, felvételi eljárás során választják ki. Ahogy Kabanda fogalmaz, legfőképpen az „I can do it!”, azaz a „Képes vagyok rá!” hozzáállást keresik a lányokban. A szervezet nem titkolt célja ugyanis, hogy az itt szerzett tudás birtokában lévő lányok a társadalmi nemek közötti egyenjogúságot, valamint a női érdekeknek az érvényesülését szem előtt tartva, munkásságukkal pozitív változást indukáljanak a ruandai társadalomban. Annak érdekében, hogy a lányok testközelből ismerhessék meg a számukra követendő példaként szolgáló nők tevékenységét, az intézmény számos vendégelőadót, köztük női politikusokat, szenátorokat, vállalkozókat, valamint kiemelkedő civil és önkéntes tevékenységet végző nőket hív meg. A szervezetet az interneten kívül számos fórumon, köztük rádió és tv programokban népszerűsítik, ahol nem ritkán az intézményben tanuló vagy már a munkaerőpiacon elhelyezkedett lányok számolnak be a képzés során és a munkahelyen szerzett tapasztalataikról. A felvételt és egyben ösztöndíjat nyert lányok (az intézmény fiúk számára nem biztosít képzést) a képzés díjának mindössze tíz százalékát kötelesek megfizetni, a többit támogatásokból és adományokból fedezi az AIW. Jelenleg Ruandában 280, Burundiban pedig 150 lány tanul az intézményekben, a már végzett öregdiákok (alumni) száma pedig 95 fő. Kabanda elmondása szerint a jövőben a Kelet-afrikai Közösség többi államában is terveznek oktatási intézményeket nyitni, minden esetben igazodva a helyi sajátosságokhoz és értékrendekhez.

„A diáklányokat, akiknek többsége az alsóközéposztályból kerül ki, felvételi eljárás során választják ki. Ahogy Kabanda fogalmaz, legfőképpen az „I can do it!”, azaz a „Képes vagyok rá!” hozzáállást keresik a lányokban. A szervezet nem titkolt célja ugyanis, hogy az itt szerzett tudás birtokában lévő lányok a társadalmi nemek közötti egyenjogúságot, valamint a női érdekeknek az érvényesülését szem előtt tartva, munkásságukkal pozitív változást indukáljanak a ruandai társadalomban”

Aspire Rwanda

Az Aspire Rwanda (AR) hátrányos helyzetben lévő ruandai nőket segítő civil szervezet. A gyermekmegőrzőből, nagy udvarból, irodából és tanteremből álló AR székhelyén Peace Ruzage a szervezet alapítója és ügyvezető igazgatója fogadta csoportunkat. A helyszín körbejárását követően Ruzage az AR céljairól és eddig elért eredményiről számolt be nekünk. A szervezet Kigaliban, valamint egy vidéki, Runtuga nevű településen üzemeltet központokat. Ruzage az 1994-es népirtást követően alapította az AR-t. A genocídiumot követően szembesült ugyanis azzal, hogy környezetében számos olyan özvegy és kisgyermekes anya maradt egyedül, akik önállóan kényszerültek fenntartani magukat, ám semmilyenfajta iskolai végzettséggel nem rendelkeztek. Ruzage, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű nőkön segítsen, 12 hónapon át tartó képzések szervezését tette az AR fő profiljává. A csoportok ötven fővel indulnak, ám ottlétünkkor Ruzage elmondta, hogy rengeteg jelentkező van, így például a mostani fodrászatot tanuló csoport, melynek tagjaival mi is találkoztunk, hetven fős. Ezen kívül még főzés, kézműves, valamint angol tanfolyamokon vehetnek részt a felvételt nyert nők. A tanulmányok befejezését követően pedig kisebb csoportos vállalkozásokba való bekapcsolódással nyílik lehetőségük arra, hogy megélhetést biztosítsanak saját maguk és családjuk számára. Az AR-nak nagyon fontos részét képezi továbbá a családtervezés, azaz a tudatos gyermekvállalással, ezen belül a különböző fogamzásgátló módszerekkel kapcsolatos ismeretek oktatása. A kisgyermekes anyák képzésének hatékonyságát a szervezet területén működő, óvodaként funkcionáló gyermekmegőrző segíti, mely a teljes képzés ideje alatt biztosít felügyeletet és étkezést a gyermekek számára.

Aspire Rwanda. Fotó: Tarrósy István

Aspire Rwanda. Fotó: Tarrósy István

Rwanda Women's Network

A Rwanda Women's Network (RWN), azaz a ruandai nők hálózata az imént bemutatott szervezetek többségéhez hasonlóan a népi társadalmat követően alakult meg és szintén a hátrányos helyzetű nőket segíti. Ahogy az Peter Turyahikayo, a RWN programmenedzserének és egyben interjúalanyunknak az elmondásából kiderül, a civil szervezet fő célja, hogy a genocídium női túlélői számára képzések, egészségügyi kezelések, valamint a közösségépítés szervezésével segítséget nyújtson. A RWN központ szintén Kigaliban található, különlegessége pedig, hogy a székhelyén egészségügyi centrum/klinika is üzemel. Az RWN számára anyagi támogatást az egyesült államokbeli Church World Service nyújt.

Gender Tanulmányok Intézete (Center for Gender Studies)

Ruanda egyetlen gender intézete Kigaliban a University of Rwanda berkein belül található, hivatalos neve pedig: Center for Gender Studies (CGS). A központ igazgatónőjét, Jolly Rubagiza-t az intézmény működéséről, valamint a nők és férfiak közötti egyenlőség társadalmi szintű megítéléséről kérdeztük. Ahogy Rubagiza meséli, a CGS 2009-ben alakult meg, mégpedig azzal a céllal, hogy olyan gender szakértőket képezzen, akik a társadalmi nemek kérdéskörét kiemelten kezelő közpolitikák kialakításában és menedzselésében tudnak szerepet vállalni. Az államigazgatás belátta ugyanis, hogy a törvényi szintű, például női kvótákat érintő szabályozások bevezetése mellett egy helyben képzett szakértői réteg kialakítása is szükséges. Ezek következtében nem meglepő, hogy a legtöbb hallgató a társadalmi nemekért és családért felelős minisztérium (MIGEPROF) vagy civil szervezetek alkalmazottai közül érkezik, vagy a későbbiekben oda megy dolgozni. A CGS kétfajta képzést biztosít a gender tanulmányok iránt érdeklődők számára. Egy három szemesztert magába foglaló mesterképzés, valamint rövid esti kurzusok és tréningek keretében sajátíthatók el a társadalmi nemek kérdésével kapcsolatos ismeretek. A legtöbb diák a nők közül kerül ki, de azért akadnak férfi hallgatók is. Amikor Rubagizat arról faggattuk, hogy szerint melyek azok a területek, ahol az országnak akad még tennivalója a társadalmi nemek egyenjóságát érintően, a következőket mondta: Még mindig problémát okoz, hogy sokan, különösen a férfiak úgy vélik, a gender kérdések kizárólag a nőkről és az ő érdekesítésükről szólnak. Valójában viszont

„Még mindig problémát okoz, hogy sokan, különösen a férfiak úgy vélik, a gender kérdések kizárólag a nőkről és az ő érdekesítésükről szólnak. Valójában viszont mindkét társadalmi nemet egyformán érintik a gender ügyek, hiszen nem az egyik nem felülreprezentálásáról, hanem a nők és férfiak közötti egyenlőségről szólnak”

mindkét társadalmi nemet egyformán érintik a gender ügyek, hiszen nem az egyik nem felülreprezentálásáról, hanem a nők és férfiak közötti egyenlőségről szólnak. A hagyományos helyi szokások miatt és a tradicionális berögződések leküzdésében is van még hová fejlődni, ugyanis az elmúlt húsz év kormányzati döntései társadalmi szinten lényegesen lassabban képeződnek le, így még mindig növelni kell például a lányok arányát az oktatásban, különös tekintettel a felsőoktatásra. Az Európában egyre inkább teret nyerő „gender ideológia” ellenesség⁸ szubszaharai afrikai jelenlétét Rubagiza cáfolta. Ám kiemelte, hogy Ruandában jelen van a társadalmi nemek közötti egyenlőség elleni fellépés, mely elsősorban a férfiak részéről tapasztalható. Egyes férfiak ugyanis úgy vélik, túlzottan felértékelődött a nők szerepe, ami egyben veszélyezteti az ő vezető pozíciójukat, ebből adódóan szerintük jobb lenne, ha „a nők tudnák hol a helyük.” A nemek egyenlősége ellen fellépő férfiak így kizárólag a hagyományhű szerepeket szánják a nőknek, melyek a család étkeztetésében, a földek művelésében, valamint a gyermekek és az idősök gondozásában nyilvánulnak meg. Rubagiza a jövő kihívásának tekinti tehát a társadalom tagjainak a nők és a férfiak közötti egyenlőség felé történő reszocializálását, mindamellel leszögezi, hogy ő is úgy látja, erején felül és nagy eredményességgel teljesített Ruanda az elmúlt húsz évben a társadalmi nemek egyenlőségét illetően.

Minisztériumok

Az általunk meglátogatott minisztériumok egyikének sem képezték fő profilját a gender kérdések, ám nagy meglepetésünkre szolgált, hogy a társadalmi nemek kérdéskörét a honvédelmi miniszter is nagy érzékenységgel kezelte. A ruandai Honvédelmi Minisztériumban (Ministry of Defence) tett látogatásunk során az általános tudnivalókat bemutató prezentációt követően James Kabarebe honvédelmi miniszter válaszolta meg kérdéseinket. A beszélgetés során szó esett a nők katonai szerepvállalásáról, melynek tekintetében Kabarebe megjegyezte, számos katonanő vesz részt például a béketeremtésben, valamint a légierőnél, mely területeken jobban is teljesítenek, mint férfi kollégáik. Kabarebe hozzátette, nem azért szorgalmazza a társadalmi nemek közötti egyenlőség kialakulását, mert valahonnan hallották, hogy ez divatos dolog, hanem azért mert tudják, hogy helyes és szükséges. A miniszter megjegyezte továbbá, hogy a számok (mint például a ruandai nők politikai reprezentációját érintő kiugróan magas adatok) önmagukban még nem jelentik a kívánt cél elérését. Nem elég ugyanis a ruandai nők érdekének érvényesítése, olyan pozíció birtokába is kell, hogy kerüljenek, ahol új kihívásokkal és feladatokkal találkozhatnak, valamint a minőségi képviseletet erősítik, tette hozzá. A minisztérium egyébként különböző programok révén támogatja a nőknek a hadseregbe történő jelentkezését, ugyanis jelenleg a nők száma elenyésző a katonai fegyveres kötelékekben. A Honvédelmi Minisztérium egyik prioritását képezi továbbá a nők elleni erőszak felszámolása.

Az Önkormányzati Minisztériumnál (Ministry of Local Government) tett látogatásunkkor először prezentációk segítségével nyertünk betekintést az intézmény működésébe, majd pedig Vincent Munyeshyaka és Fatuma Ndagiza miniszterhelyetteseknek tehetjük fel a kérdéseinket. A gender kérdések ezen beszélgetés során is

^ James Kabarebe, Honvédelmi Miniszter. Fotó: Tarrósy István

előtérbe kerültek. Ndingiza, mint női politikus ismertette, hogy a minisztériumnak komoly kihívásokkal kellett szembenéznie a népiertást követően, amikor hirtelen a korábbi 25-ről 34 százalékra ugrott a nők által vezetett háztartások száma. Lokális szinten is fontos szerepet kap tehát a női érdekérvényesítés kérdésköre, mely az Önkormányzati Minisztérium tevékenységének is része.

Prof. Silas Lwakabamba-val, az oktatási miniszterrel folytatott találkozásunk alkalmával a lányok és nők oktatásba történő integrációjáról esett szó, melynek tekintetében Ruanda a szubszaharai Afrika országai között jól teljesít ugyan, de a felsőoktatásban, valamint a PhD-t szerzettek között alacsony a lányok száma. A megbeszélést követően Lwakabamba velünk tartott az elnökkel szervezett találkozásunkra is.

△ Csoportkép Paul Kagame-val a kabineti tárgyalóterem előtt.

Paul Kagame, Cabinet Meeting Room

A Kigaliban töltött utolsó napjaink alkalmával abban a megtiszteltetésben részesültünk, hogy maga a ruandai elnök, Paul Kagame fogadott minket kabinetje tárgyalótermében. Előre nem tudtuk, hogy milyen hosszasan lesz majd alkalmunk találkozni az elnökkel, egyáltalán tehetünk-e fel neki kérdéseket vagy „csak” protokollárisan köszönt minket ruandai tartózkodásunk okán. A találkozó minden várakozásunkat felülmúlta, ugyanis Kagame meglepő nyitottsággal és őszinteséggel, kétórás interaktív beszélgetés során válaszolta meg a kérdéseinket. A nők folyamatosan erősödő politikai szerepvállalására, valamint Kagame 2017-es esetleges visszavonulására vonatkozóan megkérdeztem: el tudja-e képzelni azt, hogy a jövőben női elnök álljon Ruanda élén? Kagame gondolkodás nélkül igennel válaszolt, majd hozzátette: „Már mindent előkészítettünk erre vonatkozóan” („We have already set the stage for that!”). Az elnöki fogadtatás része volt továbbá egy csoportkép készítése is, melyet másnap Ruanda vezető napilapja, a *The New Times* címloldalán láttunk viszont. Késő este pedig meglepődtünk, amikor az esti híradó első híreként szerepelt a kutatócsoport elnöki látogatása.

Peter, a taxisofőr

Amikor az ember külföldi terepmunkán vesz részt, igyekszik nem csak az interjúalanyokat, hanem az arra hajlandó helyi lakosságot is megszólaltatni legalább egy-egy kérdés erejéig. Peter, a taxisofőr, akivel a Kigaliban töltött két hét során többször is utaztunk, szívesen válaszolt a ruandai nők emancipációjával kapcsolat-

ban feltett kérdéseinkre. Peter, aki szemben a legtöbb helybéli sofőrrel, kiválóan beszél angolul elmondta, kifejezetten örül annak, hogy 2003 óta ugrásszerűen megnőtt a női politikusok aránya. Peter véleménye szerint a férfiak a népiértés okán belebuktak a politikába, így a nők kaptak esélyt arra, hogy újjáépítsék a ruandai politikai életet és kultúrát. Elmondása alapján a politikusnők sokkal kitartóbban küzdenek az elérendő célok érdekében, valamint egyes férfi politikusokkal ellentétben nem vehetők rá a korrupcióra. Peter hozzátette, a környezetében egyre több női vállalkozóval találkozik. Megerősítette továbbá azt a tényt, amelyre már a korábbiakban is utaltunk, hogy a népiértést követő időszakban jelentősen megemelkedett a női vállalkozók száma, ugyanis számos özvegy családja eltartásának céljából az önálló kereseti lehetőséget volt kénytelen teremteni.

A nők folyamatosan erősödő politikai szerepvállalására, valamint Kagame 2017-es esetleges visszavonulására vonatkozóan megkérdeztem: el tudja-e képzelni azt, hogy a jövőben női elnök álljon Ruanda élén? Kagame gondolkodás nélkül igennel válaszolt, majd hozzátette: „Már mindent előkészítettünk erre vonatkozóan”

Sajtó

Kigali tartózkodásunk alatt igyekeztük nyomon követni a helyi és térségi írott sajtó anyagait, különös tekintettel a társadalmi nemek egyenjogúságát érintő kérdésekre, illetve a nőkről szóló cikkekre. Megállapíthatjuk, hogy a helyi és regionális sajtó is egyre többször foglalkozik a nők sikeres civil és politikai szerepvállalásával. A *The Independent* hetilap ugandai kiadásának március végi címlapján szintén ezen téma került középpontba, a következő főcímmel: *Rwanda among leaders of Africa's power women*⁹. A kétoldalas cikk kiemeli, hogy az Interparlamentáris Unió hivatalos adatai szerint a szubszaharai Afrika területén 22,4 százalékos arányban foglalnak helyet női képviselők a nemzeti parlamentekben. A lista élén, közel 64 százalékos női képviseleti aránnyal éppen Ruanda áll, mely mindezek mellett az egyetlen olyan állam a világon, ahol a törvényhozásban helyet foglaló nők száma meghaladja a férfiakét. Afrika az a kontinens, mely esetében a leggyorsabban növekszik a nők parlamenti reprezentációs aránya. Az egyre több női politikus a nemzeti alkotmányokban meghatározott női képviseletet érintő kötelező számarányok bevezetésének köszönhető. Majd a női miniszterek számarányára vonatkozóan közöl adatokat a cikk, mely szerint hét afrikai ország esetében haladja meg a női miniszterek aránya a 30 százalékot. E területen világviszonylatban Finnország áll az első helyen (16-ból 10 miniszter nő), a második a Dél-afrikai Köztársaság 41,7 százalékos aránnyal (36 miniszterből 15 nő). Ruanda a 35,5 százalékos arányával, Burundival, Tanzániával és Bissau-Guineával együtt a top húszas élvonalba tartozik. A női miniszterekkel, jobban mondv

▲ A ruandai parlament. Fotó: Tarrósy István

az újonnan kinevezett sport és kulturális miniszter futballhoz fűződő politikájával a *Rwanda Today* hetilap márciusi kiadásának egyik írása foglalkozik.¹⁰ Juliene Uwacu kapcsán a lap külön kiemeli, hogy ő az első női miniszter ebben a pozícióban, aki szerint Ruanda számára jelenleg prioritást a 2016-ban az országban megrendezésre kerülő Africa National Championship nevű nemzetközi futball-bajnokság szervezése és a kupa elnyerése jelenti.

A *The Saturday Times* március 21-i kiadása két cikkben is kiemelten foglalkozott a női érdekérvényesítéssel. Mwaura írása¹¹ egyben tudósítás is a New Yorkban az Egyesült Nemzetek Szervezete jóvoltából megrendezésre kerülő 59. nők helyzetére vonatkozó bizottsági találkozóról (Commission on the Status of Women – CSW). A cikk azt taglalta, hogy miért lesz különleges a 2015-ös év a nők számára. Ebben az évben tartják az ENSZ pekingi IV. Nők Világkonferenciájának húszéves évfordulóját (Beijing+20 Program), félúton áll az Afrikai Unió által (AU) Afrikai Nők Évtizedének minősített 2010 és 2020 közötti időszak, valamint az AU 2015-öt a nők évének jelölte ki¹².

Összegzés

A terepmunka állomásainak gender kérdések mentén történő bemutatása jól példázza, hogy hova jutott Ruanda az elmúlt húsz év során a nők és férfiak közötti egyenlőség megteremtését illetően. Egyértelmű, hogy erején felül teljesített az 1994-ben infrastrukturális és társadalmi szempontból is szó szerint porig rombolt ország. Annak ellenére, hogy a nemzetközi közösség továbbra is vitatja a ruandai politikai

rendszer demokratikus voltát, úgy tűnik Kagame reformjai beváltották a hozzájuk fűzött reményeket. Kihívások természetesen továbbra is vannak és egészen biztosan maradtak olyan, a népirtás okozta problémák, melyek már sosem hozhatók helyre. Jelenleg viszont adott egy afrikai ország, amely az utóbbi években a világ élvonalába küzdötte fel magát a társadalmi nemek közötti egyenlőséget illetően, megtorpanni pedig nem igazán látszik. Ezek fényében kíváncsian várjuk tehát a folytatást... ☀

Jegyzetek

- 1 A publikáció a Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány (PAGEO) hazai hallgatói, illetve kutatói ösztöndíjprogram támogatásával valósult meg. A 2015 márciusában lebonyolított, az MNB PAGEO és az AHU által támogatott terepmunka résztvevői voltak: Dr. Tarrósy István, Vörös Zoltán, Bagi Judit.
- 2 Ld.: Bagi Judit (2013): *Nők politikai képviselete a Kelet-afrikai Közösségben. Fókuszban Ruanda*. Afrika Tanulmányok. VII.: (4.) pp. 29-42.
- 3 Bővebben lásd: Judit Bagi, István Tarrósy: *Women's Political Representation and Participation in Rwanda Today* In: Tomás Machalík, Katerina Mildnerová (szerk.): *Tradition vs. Modernity in Contemporary Africa: Viva Africa 2013: Proceedings of the VIIIth International Conference on African Studies*. Pilsen: Czech Association for African Studies, 2014. pp. 25-45. http://www.vivaafrika.cz/files/5652487932547/viva_africa_2013_proceedings.pdf
- 4 A népirtást követő újjászerveződési időszakban a minisztérium neve a következő volt: Ministry of Gender, Family, and Social Affairs (MIGEFASO).
- 5 Franciálul: Forum des Femmes Rwandaises Parlementaires
- 6 Bagi, 2013: 35-36.
- 7 2010-ben közel 190 ezer muszlimot becsültek az országban – ez az akkori teljes lakosság (10,4 millió fő) 1,8 százalékát jelentette. A Pew Research Center 2011-es előrejelzése szerint 2030-ig ez a szám meg tud duplázódni. Ld.: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/future-of-the-global-muslim-population-regional-sub-saharan-africa/>
- 8 Bővebben lásd: Kováts Eszter és Soós Eszter Petronella: Félelem a dominó-elvtől? A genderellenes európai mobilizáció jelensége. Francia esettanulmány és magyar kilátások. Társadalmi Nemek Tudománya Interdiszciplináris eFolyóirat, 2014/2, pp. 106-124. Interneten elérhető: http://ntefjournal.hu/vol4/iss2/kovats_soos.pdf
- 9 Balogh Lídia: A nemek közötti egyenlőség normái a „gender-ideológia” diskurzusának tükrében. Állam- és Jogtudomány 55:(4) pp. 3-25. (2014). Interneten elérhető: http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/Allam-%20es%20Jogtudomany/2014_4/2014-4-beliv-BALOGH.pdf
- 9 The Independent. Issue No. 360 March 20-26, 2015. pp. 21-22.
- 10 Mugume, Brian: *New minister Uwacu wants Chan success* In Rwanda Today March 14-20, 2015. pp. 16.
- 11 Mwaura Gitura: *Why 2015 will be historical for women* In Saturday Times No. 3635 Kigali, March 21, 2015. pp. 6.
- 12 Year of Women's Empowerment and Development towards Africa's Agenda 2063

A szerzőről

PhD-hallgató

Pécsi Tudományegyetem,
Bölcsészettudományi Kar,
Interdiszciplináris Doktori
Iskola Politikatudományi
Program

About the Author

PhD student

Interdisciplinary Doctoral
School, Political Science
Programme,
University of Pécs,
Faculty of Humanities

bagi.judit@pte.hu

English Abstract

Gender issues in Rwanda

In March 2015 a joint field trip to Rwanda was organized with the participation of Master's and PhD students and professors from the University of St. Andrews, Scotland, and the University of Pécs, Hungary (prior to meeting in Kigali, the Hungarian team spent a week in Arusha, Tanzania). During our stay in Kigali we had the possibility to make plenty of interviews in an interdisciplinary manner. My focus was laid on how gender equality works in practice. Concerning this topic we recorded interviews with leaders of NGOs focusing on female empowerment and the director of the Centre for Gender Studies at the University of Rwanda on the consciousness of society at large, related to gender question. I also asked the representatives of ministries we visited about female empowerment, and we had the privilege to meet President Paul Kagame who welcomed us in his Cabinet Meeting Room for a two-hour long discussion. This article will discuss the function of the ministries and organizations regarding gender issues.

Támogatók:

Együttműködő partnerek:

University
of
St Andrews

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

Founded 1413

Founded 1367

ELEKTRONIKUS ZENEI SIVATAGI FESZTIVÁL TUNÉZIÁBAN

ÍRTA ÉS FÉNYKÉPEZTE: KONKOLY-THEGE GYÖRGY

Jártam már Tunéziában, de az egy teljesen szokványos bár szép „Tunisz-Hammamet-Monastir és környéke út” volt. A mostani már sokkal izgalmasabb kaland volt: Délnyugat Tunézia, az algériai határ melletti Tozeur és Nefta felkeresését tűztem ki célul magamnak. Nefta volt a helyszíne a 2. Dunes Electroniques fesztiválnak. Szokatlan volt a helyszín, részben mert nem túl gyakori arab országban az ilyen rendezvény, másrészt az attrakciót valóban a sivatag közepén, a dűnék között rendezték meg.

Sajnos az idővel nem volt szerencsénk a lelkes tunéziai és francia rendezőknek: a háromnaposra tervezett eseményből végül fél nap volt, amit meg lehetett tartani, a többit elmosta az itt szokatlanul nagy esőzés. Így viszont láttuk a közeli óriási kiszáradt sóstavat vízzel ellepetten is, és a néhány éve itt felállított szobrok is kétszer voltak izgalmasak.

Érzékeny területe Tunéziának az algériai határ környéke, így a fesztivált komoly rendőri és katonai erőkkel őrizték. Szerencsére ettől még nagyon jó hangulat volt s nagy békében hallgatta a dj-k zenéit a több ezres hazai és külföldi tömeg, és persze mindenki lelkesen táncolt a zenére.

Sok éve Tunéziában forgatták a Star Wars kultuszfilm számos jelenetét, így az ország azóta is rajongok ezreit vonzza a jórészt megmaradt díszletekhez. A fesztivál színpada mögött izgalmas volt a kultikus kunyhók közt sétálgatni.

A legszebb idő szerencsére azon a napon volt, amikor egy kirándulást tettünk a környéken: a Chebika-oázis szintén filmhelyszín volt, az Angol beteg című, részben magyar vonatkozású hollywoodi produkció néhány jelenetét itt forgatták. A Mides-kanyon már egészen az algériai határ mellett van, de a közeli kis faluban nagyon kedves emberekkel találkoztunk, s itt láttuk az út egyik legszebb települését, egy elhagyott várost. A naplemente fényeiben lenyűgöző volt a vöröses házromok és a zöld pálmák látványa. Szerencsések voltunk, ugyanis hamarosan egy birkacsorda is előkerült.

A nagy sóstónál, mint említettem, kétszer is jártunk. Első alkalommal, a szép időben bementünk egy ott „ragadt” busz romjaihoz. A legmegkapóbb a sivatagban kóborló vadtevék látványa volt. Láttam már sivatagban tevéket, de azokkal mindig volt valaki, aki terelte őket; itt azonban teljesen szabadon, tőlünk néhány méterre teljes családokat láttunk. Nagy élmény volt.

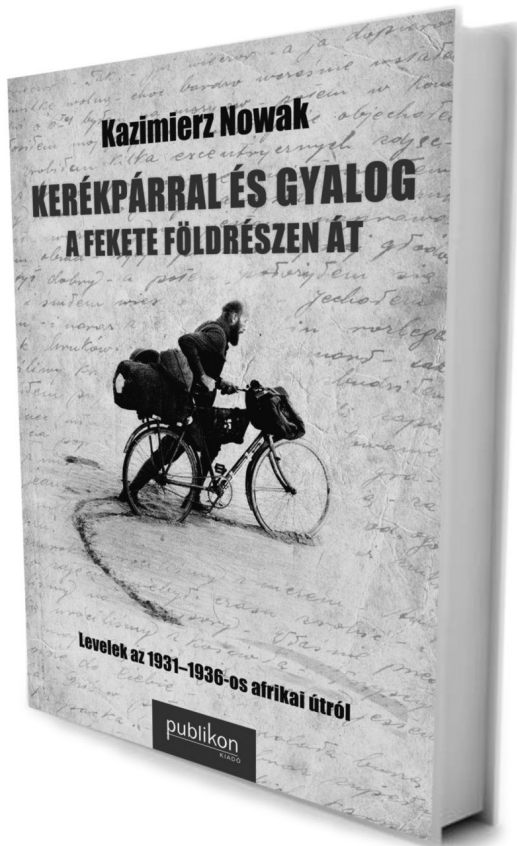

A visszautazásunk előtti napon autóval mentünk el Djerbáig, keresztülszelve a fél országot. Szép volt az idő, s lenyűgöző a táj. A djerbai kompra várva, az apályban a szárazföldön álló csónakok nagyon szépek voltak, és a kompút, bár rövidke volt, mégis kellemesen telt. Az út során a legfinomabb ebédet Djerbában költöttük el egy tengerparti étteremben: halat, tintahalat és rákokat fogyasztottunk.

A belső repülők Tunéziában gyakran késnek, technikai okok miatt mi is vártunk hat órát, így a kényelmes fővárosi szállodánkban csak néhány óránk maradt. A reggelit viszont komótosan fogyasztottuk el. A pisztáciakrémre mindig fogok emlékezni!

E második úton ismét nagyon jól éreztem magam ebben a barátságos és nagyon szép észak-afrikai országban. Alig várom az újabb lehetőséget, hogy még többet lássak és mutathassak meg belőle. ☀

Kazimierz Nowak:

Kerékpárral és gyalog a fekete földrészen át

Levelek az 1931–1936-os afrikai útról

Kazimierz Nowak a szerzője ennek a történetnek, amely mesék módjára tár fel előttünk egy térben és időben egyaránt távoli, csodás vidéket – Afrikát a 20. század harmincas éveiben.

A Kerékpárral és gyalog a fekete földrészen keresztül című könyv jelentős népszerűségnek örvend Lengyelországban, jelenleg a nyolcadik kiadása kapható a boltokban. Igazi könyvcsemege – egy-egy utazás alkalmával remek kikapcsolódást kínál az érdeklődőknek!

A Publikon Kiadó – a Lengyel Könyvintézet fordításokat ösztönző támogatásával, együttműködve a jogtulajdonos Sorus Kiadóval – magyarra fordította a művet és a magyar olvasóközönség számára is elérhetővé teszi e korszakos naplót, melynek fotói önmagukban páratlan kulturális értéket képviselnek.

Keresse a kötetet az Alexandra és Lira Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.

www.publikon.hu

SENGHOR MAGYARORSZÁGON*

BIERNACZKY SZILÁRD

A jeles szenegáli költő-politikust (1906–2001) a múlt század hatvanas éveit elején fedezték fel Magyarországon. Eddigi adatgyűjtéseink szerint elsőként Végh György készítette el és adott ki két fordítást a verseiből *Modern Orfeusz*. c. műfordítás kötetében (1960). De már egy évre rá nyolc Senghor-opus látott magyar nyelven napvilágot a Belia György szerkesztette kiváló afrikai antológiában (*Ébredő Afrika*, 1961). Még hozzá főművekről volt szó! Így többek között: Garai Gábor a „Kongó” c. poémát magyarította (ez a *Nagyvilágban* is megjelent), Rónay György viszont a „Békeimádás orgonaszóra” c. gyönyörű verset fordította le, míg Képes Géza a „Csaka” című drámai költemény közreadásával jeleskedett.

Ettől kezdődően szinte évente jelennek meg költemények (némelyek újrakiadások). Az első két év fordítói (Végh György, illetve: Garai Gábor, Nemes Nagy Ágnes, Örvös Lajos, Dudás Kálmán, Rónay György és Képes Géza) mellé felsorakoznak számosan mások (Rába György, Tóth Éva, Tóth Judit, Franyó Zoltán, Balassy László, Csanád Béla, Bede Béla, Pór Judit, Gergely Ágnes, Naschitz Frigyes és Kun Tibor).

A lefordított művek közül kiemelkednek jelentőségükben (az említettek mellett): Garay Gábor igen poétikus másik fordítása (a szülőfalut, Joalt idéző „Aranykapu”), de hasonlóan meggyőzőek Nemes Nagy Ágnes ihletett magyarításai is (az afrikai kultúra különféle mozaikdarabjaival telt „Más énekek”, 3. rész, „Episztolák a hercegnőhöz”, 2. rész). Említhetjük továbbá a fordítók között többet nem található Örvös Lajos kissé hagyományosabb stílusban megfogalmazott kísérletét (a költőnek lényegében önmagához írott „Levél egy fogolyhoz” c. verse), Dudás Kálmán az eredetit kissé szabadon kezelő munkáját (a lehetetlen magyar címmel ellátott – „A martalócság áldozata” – „Assassins” c. vers). Igen figyelemreméltóak Tóth Éva folytatás nélkül maradt fordításai (Fekete asszony, Néger maszk. Pablo Picassonak, In memoriam), valamint Franyó Zoltán három nyelvi „áttevése” (Ima az álarcokhoz, Olyan édes dalt, Te sokáig, nagyon sokáig), azonban ő sem fordult többet a szenegáli alkotó életművéhez.

* Jelen tanulmány javított, átszerkesztett és jelentősen bővített változata az azonos címmel megjelent utószónak, in: Leopold Sédar Senghor: *Amiben hiszek*, ford. Kun Tibor, Érd, Mundus Novus Könyvek, 159–180. old.

Az afrikai hagyományokkal telített senghori költészet fontos darabja az a vers, amelynek minden magyarítási kísérlete más címet kapott: közülük Pór Judit változatát kell elfogadnunk: *A felavatott éneke*. A fordítások közül (Csanád Béla, Rába György, Pór Judit) méltán kiemelkedik Rába változata, Pór Judit a hat részes ciklusnak csak az egyik darabját fordította le, Csanád Béla és Rába György is négyet (véltetően Senghor a későbbiekben egészítette ki ciklusát).

Érdeklődésként említjük, hogy Garai Gábor a már említett, az eredetileg rímtelen, afféle szabadversnek tekinthető „Kongó” c. költeményt sorvégi és belső rímekkel dúsítja fel: a magyar szöveg azonban oly zengzetes, hogy az egyébként senghori himnikus hangvételt egyáltalán nem hamisítja meg, sőt, talán még átélhetőbbé teszi. Megjegyezzük még, hogy Senghor egy költeménye (Chanson) még egy Tel Avivban magyar nyelven kiadott költészeti antológiába is bekerült (Naschitz 1980). Egyedül Bede Béla teszi meg viszont azt, hogy egy Senghor-féle ciklusból („Építre à la princesse”) kiemel egy verset („Princesse ton építre”), ezt persze mások is megteszik, viszont ő csak ennek a résznek is záró hosszú „strófáját” (eredeti szöveg: Je le bien ce pays n'est noble, qui est du jour troisième, eau et terre à moitié – kezdettel, 17 sor) fordítja le, új címet (Mi vagyunk az ég és a föld) ad neki, és így aztán igen nehezen lehet megelégni az eredeti forrást. Talán nem véletlenül, mert a fordítás (34 sor) enyhén szólva, igen szabadon kezeli az eredeti megfogalmazást.

Viszont a nyolcvanas évek legkiemelkedőbb teljesítménye, nemcsak Senghor költészete, hanem általában magyarországi recepcióját tekintve is, minden bizonnyal Pór Judit vers-válogatása (1982, 33 költemény), amely önálló kötetben, az Európa rangos sorozatában (Napjaink költészete) került kiadásra, illetve az ezt kiegészítő további 6 újabb fordítása, amely néhány már megjelenttel együtt a *Fekete lángok* első kötetében (1986) látott napvilágot.

Amint már az eddigiekből is kiderült, Senghor költészetében nem a magánélet perceit vagy az átsuhanó európai emlékeket felidéző versezetek okoznak robbanást (Párizst hó borítja, Itt az ideje menni kell, Gyöngyszemek, Köd, Egyedül vagyok, Arckép, Franciaország kertje). Az igazi izgalmat azok az opuszok adják, amelyekben felbukkan a világháború emléke (A szenegáli lövészeknek, Gyilkosságok), illetve azok, amelyekben az afrikai hagyományelemek a teljes földi dimenzióba belehelyezkedve egyetemes nagyságrendet nyernek el. Ilyen éppen a címadó költemény („Elégia a vízhez”) is, amelynek egyfajta modernista jellegét a helyenkénti nominális stílus és persze az elválasztó pontok, vesszők elhagyása, és a sajátos sortörések sorozata erősíti fel.

Az ihletett szép fordítás esetében talán csak az utolsó két sornál változtatnánk: az *une gorge noble* kifejezés esetében az *érdemes mell* helyett inkább *nemes kebelről* szólnánk érzékeltetve, hogy a *Május trónralépte* nem kötődik sem férfihez, sem nőhöz. Bár az *érdemes* szó kétségkívül ugyanezt az értelmet sugallja, de a *mell* szóval összefűzve egy kicsit talán sután hat. Viszont Pór Judit érez rá leginkább a hazai Senghor fordítók közül arra a stíluselemre, amely az afrikai hagyományokban (ezzel külön érdemes volna foglalkozni) az Afrika-szerte ismert élő műfaj, a dicsérő költészet (*praise poetry*) tájékán figyelhető meg, és mondatnyi értelmet magába

foglaló „dicsérő-szavak” alakzataiban jelenik meg (lásd pl. a következő idézet egy sorát, amelyet így is fel lehetne írni: *eszkimók-manna-hava-forgósél-hűs-kéz*), bár az eredeti afrikai nyelvekben ezek egyetlen szó formájában rögzíthetők:

Nyár Nyár megint te vagy az Nyár a Gyerekkori
Birodalomból
A hajnalba-fürösztött reggelek paradicsomkertje
meg a pompás deleké amelyek mint a mozdulatlan
sas-repülés.
Ma a csend-nyár vagy a féltékeny Isten szeme
harag-nehézsre érlel
Itt vagy mélyen belevésvé a század számlapjába
sorsunkra kerülés.
Reménytelen ég alatt mérges villámmal ledőfött
gőgös városok
Jajgatva hevernek a porban nincs honnan hova
folyni már a folyóknak.
Nincs egy pohárnyi bágyadt bor. Egy pohár víz se
a kristály függőkeretekben
Mert ott is csak a víz oltja az ártatlanság emésztő
szomját.

Tűz! Tűz! Chicago égő falai Tűz! Tűz Gomorrha
égő falai
Tűzben Moszkva. Isten változatlan az isten nélkül
való népekhez is akik nem csócsálják szájukban az
Igét
– Ő eszkimók manna-hava forgósél hűs kéz őser-
dők homlokán!
Nyugat Kelet a végvidékek népei a homokba
feküdtek az Atléta keze hajigálta kőnehezékek.
A szakáll az egyiptomi Fáraóé a bot Mózesé.
Uram irgalmaz a tíz igaznak de irgalmaz
Kínának is amelyért gyerekkoromban annyit
imádkoztam
Irgalmaz magadnak aki táplálsz az Ige virágát
és mint érdemes mellet füzérrel ékesíted a Május
trónraléptét.

Ezt követően (1990 után) egyébként, vagyis az utolsó negyedszázad során sajnos azonban még az alkalmi versfordítások sora is elapadt. Ez vélhetően összefügg azzal, hogy az *új szabad világban* a versek iránti érdeklődés nagymértékben lecsökkent, és a kiadók nem igen kockáztatják meg, hogy versantológiákat adjanak ki. Az egyetlen, világirodalmat szemlélő *Nagyvilág* folyóirat feladata pedig inkább az új aktuális irodalom felvillantása, kevésbé a már ismert, mondhatni klasszikusnak számító szerzők közreadása. Csak Pór Judit egy fordításának, kötete címadó versének („Elégia a vízhez”) értelmezése (1995) töri meg a kilencvenes évek és az új század első évtizedének csöndjét.

Majd csak az első számú (vagy az egyetlen?) magyar Senghor-kutató, Kun Tibor (az *Amiben hiszek* c. kötet fordítója és bevezetőjét készítő irodalomtörténész) legutóbb néhány jelentős új vers-magyarítása próbált/próbál új utat törni a hosszú hallgatás után. Egyik versfordítása (amely kifejezetten eme utószó szerzőjének kérésére készült), a legrégebbi fekete-afrikai törzsi állam, a vélhetően a 8-11. században létezett ősi Ghána (Wagadu) mítoszát eleveníti fel. A benne megszólított Kaya-Magan a Wagadu-beli Cissé Tounkara uralkodói dinasztia legendás alapítója. Hadd tegyük ehhez hozzá, az ősi Ghána töredékes ismerete, amint a Mali birodalom alapítójának, Szungyatának lényegében csak az szóbeli eposzokból ismert története a nyugat-afrikai, sőt, a teljes afrikai történelmi és kulturális azonosságtudat első számú forrásának számít.

Kun Tibor mindezen túl még egy figyelemre méltóan szép Senghor-verset (Tyaroye) is lefordított (újra, Pór Judit után), és újra elkészítette a „Csaka” című drámai költemény magyarítását, amely nagy frankofónia-kötetében (2012) található meg, bár folyóiratban is megjelent (2011).

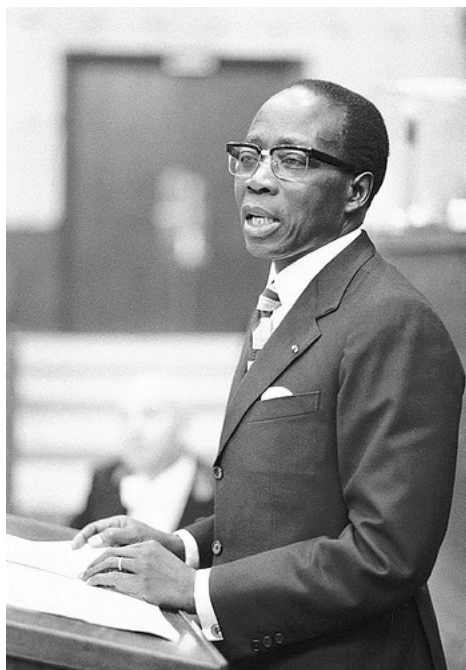
Senghor költői produkciója (amennyiben a ciklusok egyes darabjait külön számoljuk), ha igaz 194 verset számlál (néhány afrikai népköltészeti darabot vehetnénk még hozzá, éppen azért, mert azok nem tűnnek autentikus fordításoknak, erősen

átírt, műköltőivé tett formában láttak napvilágot). Ebből eddigi adatgyűjtésünk szerint (amely lehetséges, hogy még mindig nem teljes) a következő 50 műdarab látott napvilágot magyar nyelven (számos alkotás több fordításban is, egyes fordítások több kiadásban):

- 1938: A szenegáli lövészeknek akik meghaltak Franciaországért (Aux tirailleurs sénégalais morts pour la France, 1938) – Pór Judit 1979, 1982
- 1938: Éjjel Színében (Nuit di Sine, 1938) – Pór Judit 1979, Gergely Ágnes (Sinei éjszaka címmel) 1986, Pór Judit (Szinei éjjel) 1982, 1986
- 1938: A halálhoz (A la mort, 1938) – Pór Judit 1982, 1986
- 1939: Párizs a hó alatt (Neige sur Paris, 1939) – Gergely Ágnes 1980, Pór Judit („Párizst hó borítja” címmel) 1982
- 1939: Kísérjen kora és balafon (Que m’accompagnent kora et balafon, 9 részes versciklus, 1939) – Pór Judit 1982
- 1939: In memoriam (1939) – Pór Judit 1982, 1979
- 1943: Aranykapu (Porte dorée, 1943) – Garai Gábor 1961, Pór Judit 1982
- 1943: Szabadulás (Libération, 1943) – Pór Judit 1982, 1986
- 1944: Fekete asszony (Femme noire, 1944) – Végh György 1960, Tóth Éva 1965, Tóth Judit 1965, 1985, Bede Béla 1978
- 1944: Orkán (L’ouragan, 1944) – Végh György 1960, Pór Judit 1982, 1986,
- 1944: Homály-dal (Chant’ombre, 1944) – Pór Judit 1979, 1982, 1986
- 1944: Néger Maszk (Masque nègre, 1944) – Tóth Éva 1965, Pór Judit 1979, 1982
- 1944: Itt az ideje menni kell (C’est le temps de partie, 1944) – Pór Judit 1982
- 1944: Tyaroye (1944 dec.) – Pór Judit 1982, Kun Tibor 2014
- 1945: Indulás (Départ, 1945) – Pór Judit 1982
- 1945: Ez a szívemnek oly hosszú hiány (Vacances, 1945) – Pór Judit 1982
- 1945: Ima az álarcokhoz (Prière aux masques, 1945) – Franyó Zoltán 1967, 1977
- 1945: Békeimádság orgonaszóra (Prière de Paix, pour grandes orgues, 1945) – Rónay György 1961, 1968
- 1945: A totem (Le totem, 1945) – Pór Judit 1979, 1982
- 1945: Egész nap egész nap (Tout le long du jour, 1945) – Pór Judit 1982
- 1945: Joal (1945) – Pór Judit 1982
- 1945: *Üzenet (Message, 1945) – Pór Judit 1986
- 1947: A beavatott éneke (Chant de l’initié, 1947) – Balassy László 1968, Rába György (A felavatás éneke címmel) 1973, 1974, Pór Judit (A felavatott éneke címmel, részlet) 1982
- 1948: Kongo (Congo, 1948) – Garai Gábor 1961 (kétszer is), 1966, 1971
- 1948: Levél egy fogolyhoz (Lettre à un prisonnier, in: Hosties noires, 1948) – Örvös Lajos 1961
- 1948: Tavasz dal (Tavaszi ének) (Chant de Printemps, 1948) – Rába György 1967, Csanád Béla (kétszer is), Pór Judit 1982
- 1948: Gyilkosságok (Assassinats, in: Hosties noires, 1948) – Dudás Kálmán 1961 („A martalócság áldozatai” címmel), – Pór Judit 1979, 1982
- 1948: Kaya-Magan (Le Kaya-Magan, 1948) – Kun Tibor 2014
- 1949: Naëtthez (Chants pour Naëtt, a „Chants pour Signare” c. ciklusból, 1949) – Rába György 1963, 1971 (kétszer is), 1989 (részlet)
- 1951: Saka (Csaka) (Chaka, 1951) – Képes Géza, 1961, 1987, Kun Tibor 2011, 2012
- 1956: Más énekek (D’autres chants, 3. rész, 1956) – Nemes Nagy Ágnes 1961, 1964
- 1956: Episztolák a hercegnőhöz (Épîtres à la Princesse, 2. rész, 1956) – Nemes Nagy Ágnes 1961
- 1956: Mi vagyunk az ég és a föld („Princesse ton épître” c. költemény záró része az „Épître à la princesse” ciklusból, 1956) – Bede Béla 1978
- 1956: *Gyermekkor (Enfance, az „A l’appel de la race de Saba” ciklusból, 2. rész, 1956) – Pór Judit 1986
- 1956: Ének khalamra (D’autres chants, 1. rész, 1956) – Képes Géza, 1971
- 1958: Elégia a vízhez (Élégie des eaux, 1958) – Pór Judit 1982, 1986
- 1961: Olyan édes dalt (Pour khalam, Chants pour Signare c. ciklus, 6. rész, 1961) – Franyó Zoltán 1967
- 1961: Te sokáig, nagyon sokáig (Tu as gardé longtemps, Pour khalam, „Chants pour Signare” c. ciklus, 2. rész, 1945 – 1960 között íródott, megjelent, in: Nocturnes, 1961) – Franyó Zoltán 1967 – Rónay György 1968, 1989 („Hosszan tartottad” címmel)

1968: Tam-tam dob kipukkasztója (Perceur de Tam-Tam, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1979, 1982
 1943: Látogatás (Visite, 1943) – Pór Judit 1982
 1961: Kalamra (Pour khalam, in Chants pour Signare ciklus, 5. rész, 1961) – Pór Judit 1982
 1968: Gyöngyszemek (Perles, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Kód (Brouillard, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Egyedül vagyok (Je suis seul, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Arckép (Le portrait, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Elképzelem vagy egy lány álma (Je m' imagine ou rêve de jeune fille, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Franciaország kertje (Jardin de France, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Te vagy oh kedvesem () – Rába György 1968
 1973: Esett (Il a plu, 1973) – Pór Judit 1982
 1973: Visszavonultam (J'ai fait retraite, 1973) – Pór Judit 1982
 ???? : Te vagy óh kedvesem (???) – Rába György 1968
 ???? : Chanson (???) – Naschitz Frigyes 1980
 ???? : Tűz-ének (Chant de feu, fordítás bantu nyelvből, ?) – Pór Judit 1986
 ???? : A szerelem madara (L'oiseau d'amour, bambara ének fordítása, ?) – Pór Judit 1986
 ???? : Sírfelirat I (Épitaphe I,) – Pór Judit 1986
 ???? : Sírfelirat II (Épitaphe II,) – Pór Judit 1986

Vagyis a teljes költői életmű magyar bemutatásától egyelőre messze vagyunk (a lista utolsó 6 verse beazonosíthatatlan, a két sírfeliratot – Épitaphe 1 és 2 – a legutóbb megjelentetett kritikai kiadás sem tartalmazza, bár a versek még az interneten is megtalálhatók.). Listánkából az is jól látható, hogy a költői életmű korábbi szakaszai sokkal jobban vannak reprezentálva, mint a későbbiek.

▲ Leopold Sedar Senghor az Európa Tanácsban, 1972-ben. Forrás: flickr.com/photos/councilofeurope

Jó sok időnek kellett azonban eltelténie ahhoz, hogy Senghor közéleti publicisztikája, Senghor, az esszéista is felüssze fejét a magyar könyvkiadásban. Marton Imre könyve függelékében adja közre Senghor hitvallását a négritude-ről (1969), illetve egy további kisesszéjét Pierre Teilhard de Chardin-ról és az afrikai politikáról. Egy évre rá pedig a *Helikon* Afrika-különszámában részleteket kaphattunk egy fontos írásából (Néger-afrikai esztétika).

Vagyis tehát ami Senghor tanulmányait, esszéit, publicisztikáját illeti, a szerény sorozat 1969-ben kezdődik:

- 1969: A négritude-ről, in: Marton Imre 1969 (eredeti szöveg: 1962),
 1969: Pierre Teilhard de Chardin és az afrikai politika, in: Marton Imre 1969 (eredeti szöveg: 1962),
 1970: A néger-afrikai esztétika (kivonat), *Helikon* 1970 (eredeti szöveg: 1964),
 1978: Marx újraolvasásáért, *Fejlődés Tanulmányok* 3, 1978 (eredeti szöveg: 1975),
 1984 Az egyetemes civilizáció Teilhard-i gondolata, interjú, Golen 1984,
 ??? A demokratikus szocializmus és az új humanizmus, (? , nyolcvanas évek).
 m. s.: A néger-afrikai kifejezőmód, kilencvenes évek, (eredeti francia szöveg: 1959)

Mindehhez tehetjük még hozzá azt a kötetet, amely nemrégiben jelent meg (*Amiben hiszek, 2015 március*).

Mivel Senghor nem fogadta el a korabeli baloldali ideológiát (mi több, annak eltorzult szovjet változatát), és általában véve is a marxizmus sajátos módosításával egyfajta afrikai szocializmust és humanizmust hirdetett (lásd Kun Tibor bevezetőjét az említett kötetben), ezért esszéi, tanulmányai, publicisztikai írásai, illetve törekvéseinek eme opusokban rejlő megfogalmazásai csak a késői kádárizmus idejében voltak képesek némi utat törni maguknak hazánkban. (Jellemző módon például a Kossuth Kiadó Kende István szerkesztette igényes politikai antológiájában – *Fejlődő országok – haladó eszmék*, Budapest, 1976 – Aimé Césaire, Patrice Lumumba, Frantz Fanon, Mehdi Ben Barka, Nelson R. Mandela, Kwame Nkrumah, Sékou Touré, Amílcar Cabral vagy Mario de Andrade mellett vagy ellenére nem kaphatott Senghor helyet, miközben a nyugati világban a felsoroltakhoz képest is Fekete-Afrika első számú szószólójának számított.)

A korszak 1974-et követő éveiben azonban még így is például csak egy marxizmussal foglalkozó, vagyis igen ideológia-közeli írása jelenhetett meg (Marx afrikai újraolvasásáért, 1978, 1981, 1983). Emellett mindössze egy Pierre Teilhard de Chardin gondolatvilágával foglalkozó interjú láthatott még napvilágot a *Vigiliában* (1984). Egy kisebb, bár fontos írása (A demokratikus szocializmus és az új humanizmus), amely a korabeli „hivatalos” irány módosítását szorgalmazta, a Kossuth Kiadónak a Pártközpont számára jelzet nélkül, kis példányszámban, kizárólag kiválasztott személyek számára kiadott egyik szöveggyűjteményében (Senghor ? (nyolcvanas évek), lásd a bibliográfiában) kaphatott csak helyet.

E nagy titkossággal közreadott írás (részlet?) esetében nyilván arról van szó, amelyről a Marton – Szentés – Béládi – Miszlivetz – féle *Fejlődés-tanulmányok* 3.

kötetében (ismert kiadása: 1983) is olvashatunk („Marx afrikai újraolvasásáért”). Akarva vagy akaratlanul is beszűrődik tehát a szovjet ideológia ellenében valami más a hazai közgondolkodás világába, hiszen mint a szenegáli költő-elnök sok más írásában, ebben a tanulmányban is – „az alap+felépítmény” merev struktúrájával (minden a termelés, minden a gazdaság), illetve eme ideológiai bázis minden elvi és társadalompolitikai következményeivel szemben – a senghori gondolkodásmód kultúrákőzpontúsága érvényesül:

„A reneszánsz humanistáinak embere az *általános ember* volt, faj, etnikum és haza nélkül... Többé-kevésbé ilyen volt Hegel és Feuerbach embere is. A fiatal Marxé már valami más: a kapitalista rendszerbe behelyezett nyugat-európai burzsoá, vagy még inkább a dolgozó ember. Pontosan ez az a rendszer, amely aláveti őt az elidegenülésnek... ez általában az ember számára önmaga elvesztését is jelenti, akinek sajátos nembeli tevékenysége, az „állati szükségletek” kielégítésén túl, a műalkotások: a szépség megalkotását jelenti... „A szocializmus az ember önmegvalósítása” Már régóta ismételtetjük ezt centrumbeli barátainknak. Itt az ideje, hogy mi afrikaiak, alkalmazása közben éljük át ezt az igazságot. Itt az ideje, hogy saját kontinensünkön, etnikumunkban, hazánkban, de főleg értékeinkben gyökerezve, megalkossuk önmagunkat. Hogyan? Újjászülve ősi kultúránkat és kifejlesztve ezt önmagunkban saját civilizációnk értékei szerint. Ezért, mint azt már korábban mondtam, a centrum gazdasági célja – a *fogyasztói civilizáció* – sohasem lehet a sajátunk. Valóban lehetséges, amint ezt néhányan Ázsiából is sugallják, egy másik kultúra, sőt egy másik modern civilizáció kialakítása, de ugyanígy egy másik gazdaság is. Ez utóbbi alapja az emberi létminimum elve lenne, amelyen túl a gazdasági és kulturális fejlődés – a „társadalmi” jelző kétértelmű – párhuzamosan haladnának, s a hangsúlyt a kultúrára helyeznénk.”

És Senghor összefoglalóan kitűzi ennek kapcsán az afrikai célokat is:

„...Szükséges tehát: – kritikus szemmel, afrikaiak módjára és az afrikaiak számára olvasni és újraolvasni a tudományos szocializmus megalapítóit és kommentátorait, – megerősíteni ezt az afrikai kritikát... fejleszteni a civilizációinkról szóló tanulmányokat, afrikai, regionális és nemzeti síkon egyaránt. Különösen fontos... hogy az afrikai civilizáció berber-arab és néger-afrikai arculatán kívül, minden más területen is megsokszorozódjanak a szintézisek. Mi szenegáliak, akik az afrikai civilizáció e lét területének határán élünk, tudjuk, hogy a két világ szimbiózisa egymást kölcsönösen megtermékenyítve hozza létre a „csodálatos Afrika” igazi nagyságát.”

* * *

Ami Senghor életművének hazai kritikai feldolgozását (illetve a rá vonatkozó nemzetközi szakirodalom közreadását) illeti, amely óhatatlanul mindig összekapcsolódik a négritude értelmezési kísérleteivel, a lista ugyancsak eléggé szegényes. Még akkor is, ha figyelembe vesszük Marton Imre, utóbb Keszthelyi Tibor és különösen Kun Tibor megkülönböztetett figyelmét a jeles szenegáli költő-politikus munkássága iránt:

1967, 1967, 1970, 1971, 1976: Keszthelyi Tibor (Senghor, négritude, a kor irodalma)

1967, 1969: Marton Imre (kiadatlan disszertációt követően monográfia: Senghor – elemzések főleg társadalomelméleti szempontok alapján)

1967: Páricsy (irodalmi oldalról érintőlegesen)

1970, 1978: Sartre (négritude)

Tóth Réka a Senghorra szánt *három* oldalon mindössze fél oldalban foglalkozik magával a költő-elnök költészetével. Ebben olvashatjuk az ugyancsak inkább frankonistára, semmint afrikanistára valló sorokat:

„Szinkretista költő minden tekintetben: kereszténységét pogány és animista elemek színezik, a költészet hagyományos témái (halál, szerelem, szülőföld) veretes franciasággal, fegyelmezett klasszikus formákban szólnak meg, de mindig Afrika jelenik meg bennük (a Kongó folyó, a szülőfalu, a fekete nő); a ritka, választékos francia szavak közé ismeretlen afrikai kifejezések keverednek. Hangja hol Claudel, hol Péguy-t, néhol Saint-John Perse-t idézi, zeneisége azonban – ez az afrikai dalok öröksége – sokkal erősebb az övéknél. A vers ősi, hangzó formájában eleven a számára. 1956-ban megjelent kötetétől (*Éthiopiques*) kezdődően következetesen jelöli versei elején, hogy milyen zenei kísérettel („két fuvola és dob” vagy három kora és egy balafon” stb.) adandók elő.”

A Césaire költészetét elemző, bár mindmáig kéziratban lévő Césaire-monográfiával (1976) doktoráló Kun Tibor egyik első és máris fontos önálló publikációjában (1974), amely a négritude tematikai irányultságával foglalkozik, idézi elsőként Senghort, mégpedig a nevezetes halál-verssel („Más énekek”, 3. rész) kapcsolatban. Mint írja, a költő „az ősi afrikai misztikus szemlélethez csatlakozik, amely szerint a halál tulajdonképpen az élet folytatása más formában...”

Több mint tíz évvel később (1986) ír elemző ismertetést az akkori években megjelent nevezetes új kötetéről (*Elégies majeures*), amelyért még maga a költő is köszönetet mond magyar kritikusának egy számára írott levélben. A tanulmány végén leszögezi Kun Tibor:

„(...) Talán csak egy Péguyéhez, egy Claudeléhez vagy Valéryéhez hasonlítható a költészete, annak embersége, mélysége, sokoldalúsága. Lelkileg kiegyensúlyozottabb egyéniség, mint Césaire, a nagy költőtárs és barát (és itt most nem művészi, költői, írói sorba állításról beszélek!). Senghor, a megalkuvó? Lehet. De nem behódolás és nem is valamilyen száját tépő lázongás minden és mindenki ellen, aki vagy ami nem francia vagy afrikai. Töretlenül folytatta az előző kötetekben elkezdett utat, egyesítve verseiben az európai és az afrikai humanizmus legszebb eszményeit, gondolatait. Lehet és kell nézeteit (és itt elsősorban politikai nézeteire célok) kritizálni, egy azonban nyilvánvaló: költészete és gondolkodása egységes egészet, önálló rendszert alkot.”

Kun Tibornak egy következő, Senghort elemző munkájában (1995) szinte minden olyan lényeges elem, mozzanat, sarokpont megfogalmazódik, amely a többi magyar reagálás szerényre szabott terjedelmű megállapításaiban nem bukkant fel. Így ilyen Senghornak a fundamentális marxista Marton Imre (1967) által kárhoztatott „afrikaisága”, osztályharc helyett faji öntudatra ébredéshez kötött szemléletmódja (amely a filozófus szerint kizárta az általános emberi és egyúttal az afrikai lét területén a fejlődés lehetőségét), másrészt annak sajátos összefüggése a közéleti pályafutással:

„Afrikában még az éjszaka, a sötétség sem rémíti meg, holott gyermekkorra óta úgy tudta, szellemek és halottak lelkei népesítik be az erdőket, az éjszakában megbúvó településeket. Afrika nem egyedüli témája: egyedüli biztos pontja, ahol minden a barátja (azt már valószínűleg nem mondhatjuk, hogy mindenki is, hiszen politikai pozíciói ezt természetesen nem engedhették meg!). De ezt a „tisztiséget” nem is tekinti „normális” állapotnak, minden pompája ellenére, sokkal inkább népe, országa, kontinense iránti köteletségnek. Az ő igazi Afrikája, amelyhez valóban „hűen” ragaszkodik, az a „royaume d'enfance”, a „gyermekkori tündérvilág”, amikor még civilizációs sokktól,

államfői kötelezettségektől mentesen, szabadon éltetett, abban a bizonyos „patriarchális” légkörben, amelyről kritikusai beszélnek.”

Kun Tibor következő felvetését alapvető fontosságúnak ítélem:

„Nyelvezete vajon olyan, mint a hagyományos afrikai költészeté? Napjainkban? Ki az, aki biztonsággal tudná összehasonlítani a század első évtizedeinek szerzer népköltészetét a maival, illetve annak az időszaknak a népköltészetével, amelyben Senghor verseskötetei megszülettek, s ezt a valószínűleg változó népi irodalmat és nyelvet a francia szerzők nyelvezetével, azokéval, akiket maga Senghor is mint példaképeket idéz: Corneille, Racine, Descartes, Claudel, Valéry, Saint-John Perse? Senghoron kívül aligha van ilyen ember.”

Más kérdés, hogy az erre a kérdésre adott és igen csak vázlatosnak tűnő választát nem tudjuk elfogadni (lásd a későbbi elemzéseinket):

„Mindezek után hadd legyen a tanulmány konklúziója a következő: Afrika valóban a senghori líra egyik, de nem kizárólagos témája. Viszont Senghor megállapításával ellentétben, miszerint egy költemény afrikaiságát vagy négerségét inkább a ritmusa, semmint témája adja, úgy gondoljuk, költeményei sem különösebb, jellegzetesen afrikai zeneiséget, sem afrikai ritmust nem visszhangoznak.”

Más kérdés persze, hogy ezzel nem kívánjuk kétségbe vonni a Pécssett élő afrikanista irodalomtörténész munkásságának és a Senghor-életmű jegyében végzett, széleskörű kritikai tevékenységének rendkívüli értékét. Hiszen ő az, aki mellesleg (a magyar fordítások hiányát pótlendő) alapos ismertetést készít Senghor írásgyűjteményeiről (Liberté 1-5. kötet, 1995), illetve az afrikai frankofónia eme egyik legnagyobb alakjának halálakor részletes megemlékezést szán Afrika eme nagy művészeinek (2002). S egy igen figyelemreméltó, bár sajátos, mondhatnánk anti-pszichoanalitikus pszichoanalízises megjegyzés sorral áll elő valamivel később (2006), s azt természetesen nem a politikai-közéleti vagy az elméleti-ideológiai írásokból, hanem kizárólag a jeles szenegáli poéta költői műveiből bontja ki: az elemzések sorában fényre jutnak Senghor szorongásainak forrásai, és a szorongásokra adott költői (lelki-emberi) válaszok is.

* * *

A magyarul elérhető versek persze már önmagukban elegendőek azonban arra, hogy néhány előzetes tanulságot magunk is levonjunk belőlük. Mindenekelőtt azt a már többször is érintett tényt kell újra szemügyre vennünk, miszerint a szenegáli költő-esszéista francia nyelvű poézise gazdagon kötődik Afrikához. A senghori poézisnek ez az oldala (forrása) politikai pályafutásától független formában is nagyszámú nemzetközi esztétikai-irodalomtudományi elemzés témája. S erre a gondolatra természetes módon téved rá Keszthelyi Tibor is már idézett könyve „kis Senghor-esszéjében” (149-156. old.):

„Senghornak voltaképpen egyetlen témája van: Afrika. Poézisének díszleteit gyermekkorának szenegáli emlékeiből építi fel. Elemei közé tartozik a múlt köpönyegét viselő griot, az afrikai nő testi

szépsége, a tam-tam hangjaira lüktető tánc, a méltóságteljesen hömpölygő Kongó. Érzéki gyönyörrel sorol fel tulajdon és helységneveket, hazai szavakat, szinte izlelve trópusi zamatukat...”

Nyomon követhető tehát ez a nyelvi-stilisztikai gazdagság pusztán már azoknak a költeménybe ragadott valóság-daraboknak a káprázatos sorozatából is, ahogyan nyomjelzőként rendkívüli bőséggel bukkannak elő lírájából – Keszthelyi megállapítását igazolva – a köz-, hely- és tulajdonnevek.

Lásd például a földrajzi környezet, növény- és állatvilág felénk áradó kifejezés-zuhatagát, amelyek persze, mint a többi csoportokban is, át- meg átfórmálódnak verbális kiegészülésekkel helyzetekké, hangulatokká: pálmafa, baobabfa, tamariszkuszbokor (-rok árnyéka), sós lapály, Kam-Dyame-forrás, szavanna-virág, Ngasz-o-bil kókútjai, Afrika érverése, eldugott falvak párája, kísértetjárta tengeri árterek tam-tamja, árterek és síkságok asszonánca, Futa zuhogói, erdő-nyoszolya, lamantin, iguána, krokodil, viziló, piroga-csónak stb.

Vagy az embert körülvevő közvetlen környezet, tárgyi világ: piros ágyékkötő, kunyhók teteje, fehér-vaj lámpa, sós pisztácia-mandula, pálmamust, szürke ámbrából és kauriból való kincsek, a ház tartó oszlopai, a szentély komoly maszkjai, kora, balafon, tama, khalam, tabla, kereplő, nyílvevő, vizirózsa, bambusz, a gyung-gyung harci dübörgése, drága bőrök, sötömbök, Búré és Bundu aranya stb.

Tulajdonnevek (személyek, városok, országok): Gambia, Szalum, Kayor, Kumba N’Dofen, Kumba Tam, Tening-Ngyáre, Tyangum-Ngyáre (nővéreim), Szine-Szalum, Futa-Dzsallon, Futa-beli Almamy (uralkodó), Szira Dadral, Dyogoye (jelentése oroszlán, Senghor apjának a keresztneve), Tamsir Dargui Ndyaye, Samba Dyouma, Koli Ngom stb.

Még lenyűgözőbbek azok a kifejezés-csoportok, amelyekben megelevenedik a hagyományos afrikai világ egy-egy valóságdarabja: meghitt ligetek ölelésében ringó vérszínű vízparti tetők, leölt nyájak véréből füstölgő halotti torok, szavanna-virágokba öltözött sima bőrű meztelen társak, csevegő jó-vízű Elefántforrás, aranyos csörgős agarak hordozta talányok, passzát-szélben huszonhat lábnyi szokellés, körülmetéltek tánca, kútjaikba fulladt erőtlen nyájak, a barátság füstölgő rizse, győztes birkózót daloló nők, kék pálmák közt neszező passzátszél éneke, nővéreim fészakalja-csirkemelege, a húrok és fűvósok hamisnak tűnő összecsendülése, sziszegő lándzsákkal kivirágzó vízjárta lapály stb.

Senghor képalkotásai a verseket elemzők kiapadhatatlan forrásául szolgál(hat)nak. A szabad képzettársítások területén minden különbség mellett bizonyos rokonságokat is látunk nagy mozgalmi társa, Aimé Césaire képalkotási technikájával, bár utóbbi Breton és a szürrealizmus hatására jóval túllép ebben a vonatkozásban költőtársa „merészségi fokán”

A hagyományokban gazdag költemények dús szöveiteiben természetesen ott rezeg az afrikai hitvilág is, bár ezeknek az elemeknek a feltárása kicsit több figyelmet igényel. Tudjuk, hogy az afrikai hitvilág, mi több az emberek mindennapi képzelete nemcsak a látható és valóban létező élőlényekkel, hanem a szellemekkel, istenségekkel és ősökkel van telítve, amelyek nem csak egyszerűen léteznek, hanem

a hagyományos gondolkodás szerint részt is vesznek a mindennapi életben. Ennek a gondolkodásmódnak a lecsapódása az alábbi verssorokban („Orkán”) könnyedén tetten érhető:

*Vérrel tüzesítsd meg a számat, Szellem, fújj rá korám
húrjaira,
Hogy az éneke olyan tiszta legyen, mint a Galam aranya.*

A következő idézetünk („Szinei éjjel”) már kissé többféle ismeretet kíván az ősök, halottak szellemeivel kapcsolatos hiedelmeket illetően. Hiszen azok nemcsak ott járnak-kelnek az élők közelében, hanem pl. egyes népeknél a halottak átmeneti (vagy végső) nyughelye a kunyhó alatt vagy az oldalában ásott sírgödör. S az ősöknek, ha persze vannak rossztetteik is, kötelességük a törzs továbbélésének, a szaporodás biztosításának a segítése:

*Gyűjtsd meg a fehér-vaj lámpát hadd beszélgessenek
körülötte az ősök mint a szülők és a gyerekek az ágyban.
Hallgassuk az elisszai Öregek szavát. Mint mi számkivetettek
Ők nem akartak úgy meghalni hogy magjuk zuhatagát
a homok így fel.
Hadd hallgassam a füstös házban a jóindulatú szellemeket.*

„A totem” c. vers többretegűsége már szinte keresztretjtvény fejtési képességeket igényel. A totem többnyire állat, jöllehet itt csak ősapa említésére kerül sor. A botrány említése az időben visszafelé azt jelentené, hogy a tiltások ellenére valaki megöli a totemállatát. Előre tekintve meg azt, hogy európai szemmel egy ilyen jellegű hitelem nevelés. Minden esetre a totem őrző-védő jellege is megfogalmazásra kerül:

*El kell rejtenem legmélyebb ereimben
A mennykő és villám hasogatta a vihar bőrű Ősapát
El kell rejtenem őrző állatomat
Hogy a botrány sorompóját át ne szakítsam.
Hűséggel kötöző hűséges vérem ő
Meztelen büszkeségemet óvja
Magam ellen még a boldog fajták gögje ellen.*

A „Kísérjen kora és balafon” c. ciklusban múlt, jelen, jövő, Afrika és Európa egyaránt jelen van. Szó esik a „nyughelyekről”, amelyek „a Szellemek szikrázó nagy útja mentén” helyezkednek el, és egy ennél árulkodóbb pillanatot:

*Hozzád menekültem csevegő jó vizű Elefántforrás
Hozzáatok Őseim akiknek tekintetében
elmélyülnek a dolgok.
És tövisekkel és jelekkel Verdun vezérelt, Verdun, igen,
Európa ártatlanságának őriző ebe.
Nevetéseidből szemedből énekeidből
meséidből amiket emlékezetem lapozgat
Nem maradt meg egyéb csak az a fekete pap
ahogy ugrándozik és táncol mint a Zsoltáros Isten*

*Frigyszekrénye előtt mint az Ősapa akinek a feje
Kezünk ritmusához van láncolva: Nyaga-báss! Nyaga-ríti!*

(a négy idézet fordítása: Pór Judit)

Sajátos és eléggé elrejtett összefüggést vet fel az egyébként Pór Judit által igen színvonalasan lefordított „Homály-dal”(eredeti címe: *Chant d'ombre*). Miért kell ezt a címet mégiscsak *Árnyék-dal*nak fordítani? Mert az árnyéknak egészen jelentős megkülönböztetett szerepe van a hagyományos hiedelemrendszerekben: az árnyék, mint a vér vagy a szív, az élet maga, vagy a halálkor távozó lehelet, a többes lélek egyike. Ráadásul az árnyék mint az animista világszemlélet egyik sarokköve, mindenkoron a test megkettőződésének (duális szemlélet vagy animizmus: test és lélek) volt a második megfoghatatlan eleme/oldala. A költeményt, mondhatni, e szempontból ízekre kellene szedni, most azonban csak egyetlen állításunkat igazoló sorpárját idézzük:

*Minden győzelem a megmásíthatatlan megkettőződés
szempilla-rezdületének pillanataig tart.*

Hiedelemelemeket feltáró utolsó példánkban („Más énekek”) a nem evilági lények jelenlétének hite egyértelmű, Nemes Nagy Ágnes fordításában ez teljesen tiszta fogalmazásban tárul elénk:

*Akkor tértem meg Fa'óából, és delelőjén volt a
borzalom
S ez volt az az óra, amikor látni a Szellemeket, amikor
áttetsző a fény
És le kellett térnünk az ösvényekről, hogy elkerüljük
testvéri és halálos kezüket.
Egy falu lelke lüktetett a láthatáron. Élőké volt-e,
vagy Holtaké?*

De áttérve egy másik sajátos kérdéskörre, az afrikai népek másféle időszemléletének kérdésére, ugyanebből a versből idézzük:

*Szívem drága fákból készített ládika, fejem Dzsenné-i
régi pergament.
Énekeld el származásod csupán, hogy emlékezetem
válaszoljon neked.
Nem tudom, mikor történt, összevétel örökké a
jelent meg a múltat
Ahogyan összekeverem az Életet s a Halált – édes
híd kapcsolja egybe őket.*

A nigériai jorubáknál a legöregebb mindig az éppen megszületett gyermek, mivel ő jött legutoljára a világra. Következő idézetünkben, úgy tűnik, a jeles alkotó afféle *költői pózban* a múlt történelmi hőseinek személyébe képzeletileg magát. Hogy ez a

másféle időszemlélet valahol az eredeti kultúra hatására mégis csak ott rezeg a költői megfogalmazásban, arról az első sor árulkodik („Kísérjen kora és balafon”, 6. rész), ugyanis a jeles személyek históriás énekes (griot) így sosem fogalmaz, ő a családfeje, a törzsfő, a törzsi király felmenőit a szokásos időtechnika alapján veszi számba (a múltból a jelen felé haladva):

*Én voltam a nagyapám nagyapja
Én voltam a lelke és minden felmenője a rendíthetetlen
gabui Elissza-beli ház
Feje; szemben a Futa-Dzsallon és a Futa-béli Almamy.*

Senghor költészetében természetesen az afrikai történelmi múlt is felbukkan. E versciklus (az *Œuvre poétique*, 1990 c. kötetben a vers eredeti címe: „Que m’accompagnement kôras et balafong”, 1939) előző (5.) részében olyasmivel találkozhatunk, amely akár egy középkori krónikában is helyet kaphatna:

*Micsoda hónap? Melyik év?
Gyakhauban a gőgös vazallus Kumba Ndófen Gyuff uralkodott
és Szine-Szalum alkormányzója kormányozott.
Ősei híre meg a szinei királyi udvar tam-tamja járt előtte.
A királyi zárandok bejárta tartományait meghallgatta az
erdőben a szakadatlan halk panaszt
És a fecsegő madarakat amelyeknek tékozló nap tündökölt a tollán
Hallgatta az ékeszszóló trombitacsigát a bölcs sírkövek között.
„Fokor”-nak szólította apámat megosztották egymással
az aranyos csörgős agarak hordozta talányokat
Békés rokonok, ajándékokat cseréltek a Szalum partján
Drága bőröket sötömböket Búré aranyát Bundu aranyát
És tanácsokat fenségeseket mint a Folyó lovai.
Este az Ember sírt és az ibolyaszín homályban
jajgattak a kalamok.*

(Pór Judit ford.)

A szenegáli tudós poéta költészetében persze a modern kor és az egész világ ott rezeg, természetesen sajátos afrikai hangszerelésben. A világháború végén születik meg emblematisztikus költeménye George és Claude Pompidou-nak ajánlva: a Rónay György fordította – „Békeimádság Orgonaszóra”. Íme, az utolsó nagystrófa a mű V. részéből:

*Óh áldd meg, Uram, e népet, ki álarca mögött keresve keresi
tulajdon arcát s csak alig-alig tudja megtalálni,
S Téged keres a belét-csontját roncsoló éhségben és hidegben,
S a menyasszony özvegyességét siratja és az ifjútól elrabolták ifjúságát,
S az asszony, ó, férje kilőtt szeméért jajgat, s az anya romok között
kutatja gyermekének álmát.
Ó áldd meg e gúzsát szaggató népet, ez a népet az ebek harmincadján,
mely szembezáll a hatalmasok és hóhérok falánk falkájával.
S vele együtt áldd meg Európa minden népét, Ázsia minden népét,
Afrika minden népét s Amerika minden népét.*

*Aki vért és kínokat izzad, s a millió s millió hullám közepében
bodros fejével lásd meg népemet.
S add meg meleg kezüknek, övezzék körül testvér-kezek övével a földet
BÉKÉD SZIVÁRVÁNYA ALATT.*

(Párizs, 1945 január)

Ami Senghor politikai töltetű verseit illeti, azokból magyar fordítások útján csak a világháborús vonatkozásokkal telt versek némelyike (A szenegáli lövészeknek..., Gyilkosságok stb.) érhető el. Mire például a nevezetes „Nagy elégiák” (*Élégies majeures*) megjelent, illetve Magyarországon elérhetővé vált, a hazai kiadói érdeklődés az afrikai irodalom és főleg a költészet iránt elfogyott. Külön csoda, hogy a kétkötetes nagyjelentőségű antológia (*Fekete Lángok*, 1986, 1989) még a nyolcvanas évek végén megjelenhetett. Bár tény, a korábbi öt nevezetes elégiából is csak Pór Judit kötet-címadó verse („Elégia a vízhez”) jutott el magyar nyelvi változatig.

Senghor költői munkásságának áttekintését egy formai kérdés felvetésével kívánjuk folytatni. Az alkotó összegyűjtött költői műveinek (*Œuvre poétique*, 1990, Paris, Seuil) elegáns kötetében található egy fejezet (Dialogue sur la poésie francophone), amelynek 4. részében maga Senghor ad közre egy esszét idézve mások és saját verseit. Ebben formai kérdéseket, így a ritmus és dallam, az ismétlések és a párhuzamosságok (paralellizmusok), az alliterációk (betűrímek) és az asszonáncok (?) kérdését (393-398. old.) is felveti. Elhangzik továbbá konkrétan az *afrikai (vers)ritmus* kifejezés. Azonban sajnos az nem, ami ennek az elemzésnek a szerzőjét leginkább érdekelte volna: Vajon Senghor tudatában volt-e vagy sem, hogy egyébként Füst Milánt idéző, hosszú sorokba tördelt verseinek gyökerében a recitáló, deklamáló, látszólag szabad vers jellegű, valójában valamely, többnyire ereszkedő dallam modellre feszülő hagyományos afrikai költői minta áll (állhat).

Pontosan az, amit ő polifonikusnak nevez. Jóllehet az nem más, mint egy sajátos egysoroság, amely egy szólista által énekelt sorból és a kórus válaszból áll. A kórus vagy valamilyen érzelmi tartalmú szót, néha csak töltelékhangokat ismétel, vagy a szólista szövegének utolsó szavait ismétli meg. Ritka alkalommal afféle párbeszéd is kialakulhat. Ez a forma a mesék énekbetétei esetében is érvényesül. Igazolja ezt magának Senghornak a költészete. Pór Judit válogatásában pl. kétszer is rábukkanunk egy fontos kifejezésre (*kiemelés tőlem* – B. Sz.):

*Ime a táncosok lába elnehezül és a felelgető
kórusok nyelve is elnehezül*

(Szinei éjjel)

*És a te szinkópásan ráfelelő szívdobogásodat
És a felelgetős énekeket. Te vagy a messzi fuvolaszó...*

Mellesleg a kora-középkortól ismert (5. század) európai egyházi zenéből (gregorián ének) vett kifejezéssel responzorikus formának nevezik ezt a „felelgetős éneket”, hiszen a liturgiában a pap énekes megszólalásaira a hívők kórusa válaszol. Amikor nem szólista és kórus, hanem kórus és egy másik kórus válaszolgat egymásnak,

ezt az egyházi zenében antifonális stílusnak nevezik. Ritkábban ez is előfordul az afrikai hagyományos énekek esetében.

Magának az adott egysoros formák sorozatának a létrejötté, amint már említettem, egy dallami modellt adó hangsorra feszül rá, és így ez a rögtönzésekkel jelleggel énekelt sor lehet akár 5 szótagú, akár 25-30 szótagú is. Ha Senghor költeményeiből töröljük a soráthajlásokat, és a népzenei lejegyzés módjára létrehozuk a tiszta egyszerű mondategységnyi sorokat, máris kiderül, hogy a szenegáli költőnél, modernista stílusmegoldásai mellett is, igen rövid és igen hosszú sorokból állnak a költeményei.

Vagyis Tóth Réka vagy Kun Tibor klasszikus francia költészetet érzékelő felvetéseivel nem tudok egyet érteni. Nem vitás, hogy a francia nyelv neolatin nyelvnyelvtani rendszerén – már a ritmust, rímeket, zeneiséget, sajátos beszéd-lejtésmódot illetően – nehezebben hatol át az „afrikaiság”, mint az angol esetében, de (kezdve a szókincsen, lásd előbb) mégis csak áthatol, s ezt kellene a művészetkritikának kibontania... Legyünk őszinték, az utolsó egy-két évtized irodalomtudományában vélhetően ezek az elemzési kísérletek már felbukkantak, csak éppen még hazánkba nem jutottak/nem juthattak el...

Maga az afrikai énekes stílus, amelyben ez a forma domináns elem, tehát a fekete-afrikai, de részben az észak-afrikai népzeneben, népköltészetben is, elvezet egy olyan kérdéskörhöz, amelyet a most közreadott kötet kapcsán szükségesnek látszik körbejárni. Ez pedig nem más, mint a költő-politikusunk által oly sokszor emlegetett és kizárólag afrikai gyökerűnek vélt gregorián ének, illetve polifónia (zenei többszólamúság).

^ Senghor kampányolás közben. Forrás: <http://www.culturamas.es/>

Nem kívánunk itt részletes zeneelméleti fejtegetésekbe bocsátkozni persze, de tény, hogy a zenei polifónia, többszólamúság és az afrikai rezponzórius éneklésmód között jelentékeny különbség van: utóbbi ugyanis még a szólista (néha szólistából is több van) és a kórus (vagy még plusz a „bekiabálások” valamely átélt éneklés, pl. egy rítus alkalmával) sem lépnek túl a homofon zenei megvalósulás szintjén. Palestrina motettái (egyszerűsítve a gregorián dallam több szólamú kánonná fejlesztve) vagy Back fugái esetében legfeljebb a kánon nevezhető meg előképül, amely az afrikai népzeneből csak igen halványan ismert (hazánkfia, az egykori Kodály-tanítvány George Herzog írt egykor egy rövidke jegyzetet erről). Éppen ezért az európai polifonikus műzene és az afrikai „homofon polifónia” közötti genetikai kapcsolat létezése (különösen pedig év-tízezredekre való visszavezethetősége), megítélésem szerint, gyenge lábakon áll. (Bizonyos áthatások persze lehetségesek, bár érdemi adatok híján nem bizonyíthatók.)

* * *

Itt kell viszont – megszakítva az afrikai civilizáció eme nagy képviselőjének elképzeléseit a világkultúrához való néger hozzájárulás tekintetében – kicsit részletesebben foglalkoznunk a korábban már felvetett kérdéskör, a dicsérő ének műfaj és Senghor költészete rokon vonásaival. Az egyik felvetődő rokon elem az, amiről az előbbiekben már megemlékeztünk: a modernista vagy akár szürrealista szókép-halmozás bizonyos értelemben rokon a dicsérő énekek mondatnyi értelmet magába foglaló (név)dicsérő szavaival. Lássunk egy jellemző példát a Senghor által megénekelte Csakát (Shaka) meggyilkoló és őt a törzsi királyságban követő féltestvére, Dingane (vagy: Dingana) hagyományos dicsérőjéből:

*Haze, aki olyan, mint a hegyek árnyéka,
Bíborvörös valaki, aki egy sebesült elefánt,
Zöld, amely olyan, mint egy vadállat dühe,
Fehér valaki, aki felragyogott és a nap felvirradt,
Olyan volt, mint Maleva vidékének vadászai,
Aki repülő-hangyákra vadásztak.*

*Baleka hosszú-pálcájú-Tolvaja,
Aki egy harci-botot hord a vállán,
Ezzel fog szétsapni az idegenek között.
Elefánt, akinek álma nyugtalan,
Míg mások boldogan alszanak;
Sikhakha házában fekete ébresztője,
Ő az, aki felkeltette az embereket, hogy figyelmeztesse
őket saját lemészárlásukra.*

(Biernaczky Szilárd fordítása)

Senghor verseiből viszont a következő árulkodó szóhalmozások (gyakorta ún. igei állítmány nélküli hiányos mondatok, amelyet nominális vagyis névszói stílus-

nak is szoktunk nevezni) emelhetők ki (ezúttal csak a magyar nyelvű fordításokból, Pór Judit kötetéből):

...a meghitt ligetek ölelésében ringó vérszínű vízparti tetők

(„Porte dorée”)

*Egész nap egész nap végig a hosszú vasútvonalon
Iskolából kiözönlő baromfiudvarokban forgolódnó néger kislányok
csivogását visszhangzó egyforma kis állomásokon át
Egész nap egész nap a bicsakló ócskavas zötyögött a padon
légszomjasan és porosan...*

(„Egész nap egész nap”)

*Őrző angyalaimnak mondott Latin Múzsák szűk árnyéka
takarta későbbi források,
Nasz-o-bil kökútjai! Nem csillapítottátok szomjamat.
De a sós pisztáciamandula után az esték és a dél részegsége után
Hozzád menekültem csevegő jó vízű Elefántforrás*

(„Kísérjen kora és balafon”, 2. rész)

*Elmondod mit jelentenek az Ősök jelei
a csillagképek tengernyugalmában
A Bika a Skorpió a Leopárd az Elefánt az egymást szerető Halak
A Szellemek tejpárás ragyogása a végtelen égi tengeri ártéri
halottas úton.
De íme itt a Hold az istennő az értelem és az árnyak fátyla lehull.
Afrikai éjszaka fekete éjszakám titokzatos és világos
fekete és ragyogó
Fekszel a földdel összesimulva te vagy a Föld és te vagy a dombok
összhangzata.
Ó klasszikus szépség aki nem szöglet vagy hanem rugalmas
felsikló elegáns vonal!
Ó klasszikus arc! Az illatok erdeje elborította domború homlok
a ferde metszésű nagy szem az áll kecses partvonala
A forró ikerdombok lendülete! Ó lágy arc dallamos hajlatai!
Oroszlánom fekete Gyönyörűségem fekete Éjszakám Feketém
Meztelenem!*

(„Kísérjen kora és balafon”, 9. rész)

Van azonban Senghor költészetének egy másik eleme, amely egész költészetét áthatja, és amely minden bizonnyal mint feltárandó téma fontos lehet a szeneigali költő művészetének mélyebb megismerésében.

Pór Judit is felfigyel Senghor műfaji vonzódására, mint írja:

„Senghor szereti az elégiaformát, egy egész kötetnyit írt belőle, éppoly elfogulatlanul használja ennek a nem éppen huszadik századi vers-nemnek a hangvételét, ahogy mindent, amit nyugatról és keletről, a múltból vagy a fél-jövőből beleoldhat a maga alkati harmóniájába, nem nyugtató gátlás és előítélet, még a kötelező modernségét sem.”

Arról a himnikus hangvételről van tehát itt szó, amelyről Kun Tibor ennyit ír az *Elégies majeures* c. kötet (1979) megjelenése kapcsán korábban már idézett elemző ismertetésében (1986):

„A kötet hat elégiát tartalmaz. A logikus kérdés: miért éppen *elégia*? Nem *versformáról* van itt elsősorban szó, hanem tartalomról, azon túlmenően kulturális állásfoglalásról. Ismerjük Senghor tiszteletét a görög–római kulturális értékek iránt. Nem véletlenül adja meg például egyik-másik tanulmányában bizonyos helyi, afrikai szó, kifejezés fordítását görög, illetve latin nyelven. De a görög–római kultúra a költő számára sok vonatkozásban a hagyományos néger-afrikai kultúrára is hasonlít. Így tehát, *mutando mutandis*, a görög–római kultúra egyik jellegzetes lírai műfajának választásával voksol – mint annyiszor egyéb helyeken és körülmények között – a néger-afrikai kultúra elsődlegessége mellett. Az elégia eredetileg magasztos, fennkölt, méltóságteljes hangulatú és tárgyú költemény, és ebben a tekintetben rokonítható a néger-afrikai hősi énekkel, ami nagy emberek, harcosok emlékét idézi vagy dicső tetteket énekel meg. Tehát innen kiindulva is a költeményeknek ez az elnevezése gyakorlatilag a néger-afrikai irodalmat idézi.”

S ezzel Kun valóban a dolog velejére tapintott, hiszen az általunk megidézett műfaj, a Afrika-szerte népszerű *dicsérő ének* vagy *költészet*, amelynek kép-, illetve költői soralkotási szerepét korábban már felvetettük, és amelyre egy helyütt futólag Keszthelyi is utal (lásd korábbi idézetünket), nem lehetett ismeretlen a szenegáli költő számára. Egyes darabjait Senghor a gyermekkorában egészen biztosan számtalanszor hallotta, mint személyek (istenségek, állatok, növények, földrajzi helyek, tárgyak. stb.) dicséretét (hozsannázását), amelyek tettek vagy tények felsorolásával összekapcsolva zengtek el, és amelyekre az első példák az óegyiptomi és sumer himnikus költemények, a homéroszi himnuszok, sőt, ógörög költészeti műfajok egész sora, és ebbe a körbe tartoznak a középkor- és reneszánsz- vagy barokk kori panegirikusok is.

Senghor elégiáiban, sőt, számos költeményében is tetten érhető ez a hozsannázó hangvétel, másrészt különféle jeles személyek dicsérete, tetteinek méltatása, amely teljes egészében összeér ráadásul az ő *afrikai mint érzelmes lélek* elméletével. De íme, egy nemrégiben általunk lefordított, az iszlám ernyője alatt született nyugat-afrikai (hal-pular) dicsérő egy részlete, amelynek csak az indításában fedezhetjük fel a dicséretet, a későbbiekben a szöveg egyfajta történelmi krónikává (El Hadj Omar, a nevezetes moszlim hitű tukulör államalapító hadvezért felidéző énekké) alakul át:

*Dicsérem az Istent, az én uramat,
Ő a király, az írás mestere
A hegyek és mindenek védője,
Ő a király, a hatalom mestere.
És valóban, a mi Sahibunk (prófétánk)
Mindazokat, akik erőnek erejével
Jók maradtak, beválasztott a tanácsba.*

*Mindezek után arról kell énekelnem,
hogy Isten egyetértett az én Seikemmel,
Nem tudtam ezt megénekelni
A népes tanácskozás napján,
Emeld fel karod Mekka szentélye felé!
Könyörögj (karod leeresztve) a Proféta sírjához!*

*És amit Isten határozott, minden bekövetkezik.
Ő az (Omar Seik), aki itatott a Dyadye-Lougel-i pataknál,
Elvezetett, hogy szomjad olthasd a Zam-Zam kútnál,
Hogy egyesülj a mai napi tanácskozáson.*

*Dinguiray, imádkozz és egyesülj!
Tanúsítsd, hogy Isten nagy!*

Ez a himnikus, vagyis dicsérő énekre valló hangvétel, sőt, megfogalmazás-mód lépten nyomon megjelenik Senghor költészetében. Vagyis az elégiák sorában elsősorban, amelyekből csak az „Elégia a vízhez” érhető el magyarul, illetve néhány rövid részlet a *Nagy elégiákból* Kun Tibor tanulmányában. De sorolhatjuk a magyarra fordított versek közül is a következőket: Szinei éjjel, Joal, Kísérjen kora és balafon (ezt a ciklust mellesleg az általunk használt kiadásban René Marannak ajánlja a költő), A szenegáli lövészeknek, Gyilkosságok, Tyaroye, Békeimádság orgonaszóra, Levél egy fogolyhoz (lényegében önmagához szól dicsérő stílusban), Kaya-Magan (a megfogalmazás itt is sokszor első személyű) stb.

A hagyományos dicsérőének és a senghori költészet himnikus jellege közötti rokonság kapcsán végül egy olyan gondolatsort idézünk Senghortól, amely a következő témánkig (a négritude) vezet el bennünket, hiszen abban a mozgalom stílusbeli (stilisztikai?) gyökereire utal:

„Íme, melyek a négritude alapvető értékei: olyan ritka érzelmi ajándékról, lényegi és egységes ontológiáról van szó, amely egyfajta misztikus szürrealizmus útján elvezet egy elkötelezett és funkcionális, közösségi és aktuális művészethez, és ennek a stílusát analogikus képzelet (*képalkotás?* – B. Sz.) és aszimmetrikus párhuzamosság jellemzi.”

A két utóbbi fogalom kapcsán (sokszor találkozhatunk vele Senghornál az *Amiben hiszek* c. kötetben is, bár ő maga a fogalmakra pontos magyarázatot nem ad) akár leegyszerűsítve a képzettársításokra, illetve a hagyományos költészetben a gondolatokat egymás mellé helyező stílusra, a párhuzamosságokra, és azok aszimmetrikus típusaira gondolhatunk itt (lásd ennek kapcsán Fónagy Iván és mások stíluselméleti szócikkét a Világirodalmi Lexikonban!)

* * *

Így tehát itt – visszatérve most a korábbi gondolatsorhoz – azt kell megállapítanunk, hogy a költő-politikus átlelkesült elemzései, az afrikai kultúra és művészetek egyetemes hozzájárulásainak felkutatására és a világkultúrába beemelésére tett kísérletei (még ha ezt visszatérően a gregorián énekkel vagy a polifonikus énekléssel nevesíti is, hozzá kapcsolatba) döntő jelentőségűek. És lényegében elvezetnek a legfontosabb senghori fogalomig, a négritude kifejezéssel illetett mozgalom lényegéig.

A négritude mint olyan mindmáig vitákat kavart. E kötetben magában megismerkedhetünk lényegével, és itt- ott az elhatárolódásokkal, sőt, a támadásokkal is, amelyek utóbb érték. Értelmezését különös élességgel találhatjuk meg viszont abban az esszében/tanulmányban, amelynek magyar fordítását Marton Imre kötetének függelékében fedezhetjük fel:

„A néger-afrikai, legyen akár földműves, halász, vadász vagy pásztor, a szabad éghoz szokott, s a földből és a földdel él: bizalmas viszonyban van a fákkal és az állatokkal, bensőséges egyetértésben a természeti elemekkel a napok és évszakok ritmusa szerint... A néger-afrikai mintha bezárkóznék fekete bőrébe. Az ős-éjszakában él. Először is, nem különbözteti meg magát a tárgytól: legyen az fa vagy kavics, ember vagy állat, természeti tény vagy társadalmi tény. A tárgyat nem tartja magától távol, nem elemzi. Miután benyomást szerzett róla, kezébe fogja a maga eleven valóságában, óvakodik attól, hogy megmerevítse, megölje. Újra meg újra megforgatja hajlékony kezében, megtapogatja, *érzi*... Itt van a mi emberünk, aki elhagyja énjét, hogy *rokonszenvezen* és azonosuljon a másikkal. Meghal önmagának, hogy újjászüléssék a másokban. Nem asszimilál: asszimilálódik. Nem fosztja meg életétől amazt; saját életét szilárdítja meg az övével. Mert *közösségi* életet él a másikkal. *Szimbiózisban* él: megismervén a másikat, vele együtt születik meg... Fiatal néger értelmiségiek, akik figyelmetlenül olvasták Marxot, s nehezen szabadulnak az alacsonyabb-rendűségi komplexustól, amelyet a gyarmatosító oltott beléjük, szememre vetették, hogy a fekete-afrikai megismerést a tiszta emócióra korlátozom... Nem fér kétség hozzá: van európai fehér civilizáció és néger-afrikai civilizáció... akár filozófiáról van szó, akár tudományról, akár művészetről, a legaprólékosabb és egyúttal legszenvedélyesebb kutatások eredményeképpen a *megszakított és a meghatározatlan* bizonyul valamennyi létező – mind a szellem, mint a reális lét – lényegének... Ma tehát az európai fehér ember sem tartja többé elegendőnek a megismeréshez, hogy a tárgyat lássa, felbontsa, megmérje. Meg kell érintenie, megizlelnie, be kell hatolnia a belsejébe: *éreznie* kell, mint az afrikai négernek...”

A négritude első kritikusának általában Jean-Paul Sartre-t tartják, az ő Senghor antológiájához írott bevezetőjére hivatkoznak, amelyben (mintha) „fajelmélet-ellenes fajelmélet” címkével minősítené a négritude-t. Érdemes azonban, különösen kényes kérdések esetében, mindig elmenni az eredeti forrásig, ugyanis a fajelmélet és a rasszizmus (fajgyűlölet?) igen csak rokon kifejezések. De olvassuk csak vissza (magyar változatban) a nevezetes sartre-i bevezető (Orphée Noir) néhány passzusát, még ha az az adott kor marxizmussal és osztályharcra átszőtt gondolkodásmódjával van is átitatva:

„... A néger nem tagadhatja, hogy néger, nem követelheti magának ezt a szín nélküli absztrakt humanitást: ő fekete... A végső egységet, amely az összes elnyomottat egyetlen harcban fogja egyesíteni, meg kell előznie a gyarmatokon annak, amint én a negativitás vagy az elszakadás pillanatának hívnék: csak ez az antirasszista fajiság vezethet el a faji különbségek megszüntetéséhez. Hogyan is lehetne másképp?... a négereknek a megvetéssel szembe kell helyezniük a fekete szubjektivitás igazabb látásmódját: éppen ezért összpontosul a faji öntudat mindenekelőtt néger lélekre... egy bizonyos, négerekre jellemző gondolati és viselkedési kvalitásra, amit négerségnek (négritude) neveznek... a néger, aki négerségét követeli egy forradalmi mozgalomban, egycsapásra a reflexió területén találja magát, akkor is, ha önmagában szeretné meglegelni az afrikai civilizáció bizonyos objektíve megállapított vonásait, és akkor is, ha a fekete Lényeket reméli felfedezni szíve kútjaiban... A Négerség, mint minden antropológiai fogalom, a lét és a lenni-akarás csillogása; ő hoz létre benneteket és ti alkotjátok őt: eskü és szenvedély egyben. Van azonban valami, ami még fontosabb: a néger, mondtuk, fajiság-ellenes fajiságot hoz létre. Nem kívánja uralni a világot; az etnikai kiváltságok megszüntetését akarja, bárhol is erednek; szolidaritást vállal minden fajtájú, minden színű elnyomottal.”

Vagyis először: Sartre fajiságról és nem fajelmétről beszél, másrészt a négritude-t antropológiai (mondjuk fizikai és kulturális) és nem ún. fajelméleti kifejezésnek ítéli. Ráadásul megjegyzi a legfontosabbat, vagyis hogy ez a kifejezés egy olyan „karakterológiai” vagy másként kultúra-tipológiai fogalom, amely semmilyen formában „nem érint másokat”, pusztán csak egy *emberfajta* fizikai, kulturális és

civilizációs létezését akarja „elfogadtatni”. (Külön érdemes felhívunk a figyelmet Kun Tibor egyik megfogalmazására: ő egyenesen *faji öntudatra ébredésről* beszél.)

Azonban tanulságképpen hadd idézzünk a mozgalmon való túllépés, a mozgalom megtagadása, az új utak keresése és az átértelmeződések korszakából (1959 utánról) is néhány megnyilvánulást a VilLexben megjelent szócikk (1984) alapján:

„...A négritude megítélését illetően már korábban is megszólaltak bíráló hangok. A néger írók és művészek 2. világkongresszusán (Róma, 1959) az angol gyarmatok afrikai értelmisége szembelyezkedett a négritude romantikus színezetű eszméjével, a marxista csoport pedig külön nyilatkozáttal jelentkezett. Nemcsak bírálták, illetve elvetették a négritude-öt, hanem határozottan tiltakoztak az ellen is, hogy irodalmi alkotásaikat a négritude szemszögéből vizsgálják és értékeljék... Egyik meggyőző bírálója a dél-afrikai E. Mphahlele: elismerte a négritude-öt mint jogos tiltakozást és mint a fekete-afrikai kulturális értékek erősítését, szembefordult viszont vele, mert úgy vélte, a négritude által ihletett költészet romantizálja Fekete-Afrikát az ártatlanság, tisztaság, illetve a művészet nélküli primitívség szimbólumaként.... S. Ousmane szenegáli író szerint a négritude hibája, hogy passzivitásra kárhoztat, és a cselekvés helyett megelégszik az átkozódással. M. Beti szenegáli író azt hangsúlyozza, hogy a helyzetet nem az emberfajta szempontjából, hanem társadalmi szempontból kell értékelni. L. G. Damas francia guayana-i költő, a négritude egyik elindítója ma az USA-ban él. Nem utasítja vissza a négritude-öt ért támadásokat, de ma is azt vallja, hogy a mozgalom a színes bőrűek érdekeit szolgálta, és a francia gyarmati rendszer teljes felülvizsgálatára törekedett. Úgy véli, a fekete-afrikaiak és az afro-amerikaiak számos sajátos problémájukra sem a marxista, sem a különféle nyugati ideológiáktól nem várhatnak megoldást. R. Depestre haiti költő emigrációba kényszerült, Kubában él. Elítéli a késői négritude rasszista torzulásait; és úgy véli, hogy a négritude-öt egy meghatározott, átfogó világnézeti keretbe kellene beépíteni. L. Diakhaté szenegáli költő szerint viszont a fekete-afrikai író számára nem lényeges kérdés az ideológiai-politikai elkötelezettség. Az etnikai hovatartozást sokkal lényegesebbnek tartja. Hasonló véleményen van E. J. Maunick mauritiusi költő is, aki ismét az identitás problémájára irányítja a figyelmet. A Maliban élő Y. Ouologuem borúlátó az afrikai kulturális egységet illetően, azt csak szép álomnak tekinti. T. B. Tati-Loutard kongói költő számára a négritude csupán „esszencialista-szubsztanciálista” doktrína. Elutasítja a „néger lélek” senghori mozdulatlanságának tételét. G. F. Tchicaya U Tam'si kongói költő határozottan hitet tesz a politikai elkötelezettség fontossága mellett, de Damas-hoz hasonlóan elveti a szocialista forradalom gondolatát. A négritude-öt, a „másság” hangoztatását zsákutcának tartja, vallja, hogy a fekete-afrikai íróknak ki kell törni a „fekete-világ” zártágából.”

A négritude-t ért kritikák –kivéve, amikor azok egyszerűen csak e mozgalom meghaladásáról ejtenek szót – azonban szélesebb társadalom- és irodalomtörténeti közelítésben alaptalanok és indokolhatatlanok saját megítélésünk szerint. Az idézett szócikk is maga egy időben elnyúlt irodalomszociológiai jelenségnek tekinti, olyan áramlatnak, amely a nemzeti – azaz faji – öntudatra ébredés, a hivatásos vagy írásos kultúra megteremtése természetes velejárójaként értékelhető.

Hadd fogalmazzuk kicsit harciasabban. A Senghor-idézetből először is egyértelműen kiderül, még Sartre megállapítása sem állja meg teljesen a helyét, *mert*: egyrészt a rasszizmus ott kezdődik, ahol egy nép vagy kultúra valamilyen indokkal fölébe igyekszik helyezkedni egy másiknak. A négritude egyetlen törekvése az afrikai kulturális örökségnek az európai mellé emelése. Még akkor is, ha Senghor (nem is annyira afrikaisága, mint inkább buzgó kereszténységéből fakadó lélek-centrikussága okán) eltúlozza az emóció szerepét a rációval szemben. Másrészt a négritude kifejezés a kultúrára, művészetekre, civilizációra irányul, mondhatnánk, alig több, mint egy esztétikai képzet vagy kategória. Vagyis még csak nem is antropológiai fogalom.

Ugyanígy lényegében tarthatatlan az egyébként bizonytalankodó Soyinka hozzáállása (tigrítude?) – amelybe talán még egyfajta anglofón különállási törekvés is belejátszik, már hogy a négritude nem az angol, hanem a francia nyelvűség világában született meg –, hiszen ez az afrikai hagyományokból, hitvilágból ugyancsak különösképpen merítő író, költő, drámaszerző világhírű alkotó is teljesen elfeledkezik a mára *a világkultúra jelenségeinek megítélésénél kötelező historizmus, történeti szemléletmód* szempontjáról.

Hiszen a harmincas években a gyarmati világból az elsők között Európába szakadt afrikaiak természetesen reakciója volt a négritude létrehozása. Nem véletlen, hogy oly nagy ovációval emlegetik Frobenius megállapításait, amelyek a fekete földrész kulturális örökségének értékeit helyezik előtérbe, és amelyek felcsillantják az afrikai emancipáció nagy lehetőségét. S bár ha ma már tudjuk, René Maran írásművészete nem a szorosan vett négritude körébe sorolható, mint meghatározó szerepű irodalmi jelenség, mégis csak ennek a folyamatnak legkorábbi előfutára. Hiszen a *Batuala* c. regény (Goncourt díj, 1921, és hatalmas botrány Párizsban) nemcsak az Afrikába behatoló fehérek velőig hatoló, reális kritikáját adja, de a hagyományos afrikai társadalom, mint teljes értékű emberi közösség és társadalom képet is elénk tárja.

Soyinka és sorstársai az ötvenes-hatvanas években egészen más körülmények között indulnak. Az afrikai országok nagy felszabadulása előtti években már a földrész tényvilága sokkal ismertebb. Rövidesen megszületnek az önálló, európai értelemben vett államok, megindul a rendes (még ha igen szűk körű és szegényes) egyetemes méretű kulturálódás a földrész országaiban is: jóval nyugodtabban és természetesebben lehetett az afrikai értékeket az európai, akár az ázsiai vagy a dél-amerikai értékek mellé sorolni világszerte.

A négritude mozgalom (ideológia?) a mi magunk értelmezésében a történelmi, kulturális és politikai azonosságtudat keresés olyan típusa, jelensége, mint mondjuk pl. a magyar reformkor. Mi a nyelvileg, kulturálisan és politikailag önálló Magyarországot kerestük ezekben az évtizedekben. Az afrikaiak a lealacsonyító megítélésekkel szemben igyekeztek felmutatni gazdagon sorjázó valós történelmi-társadalmi és kulturális kincseiket. Azt, amit egyébként a brit és amerikai kulturális antropológia (E. E. Evans Pritchard, Margaret Mead, Melville J. Herskovits és mások), sőt, a francia etnológia (lásd pl. Marcell Griaule iskoláját) már a harmincas-negyvenes-ötvenes években igyekezett megfogalmazni: minden társadalom egységes egész (vagyis a „kőkorszaki” pigmeus vagy busman közösségek, illetve a túlfejlett nyugati országok egyaránt), semmilyen kettő között sem lehet értékítélet mentén különbséget vonni, csak a fejlődési fokozatuk tekintetében vannak eltérések.

A négritude tehát nem több és nem kevesebb, mint az afrikai kulturális emancipáció természetes folyamatának egy igen jelentős állomása, amely ugyanakkor számos irodalmi értéket is termelt, hiszen a két csúcsteljesítmény, Senghor és Césaire költészete mellett sok más nagy értékű költői, prózai és színházi alkotás született a mozgalom hatására, vagy inkább annak búvkörében.

Mivel zárhatnánk e dolgozat tényeit és felvetéseit, ha nem azzal, hogy megállapítsuk, Senghor életműve nekünk magyaroknak is megérne egy misét. Vagyis a

jeles szenegáli költő érett kori költeményeit is meg kellene magyar nyelven jelentetni (egyetlen példa: a lefordított művek között szerepel az afrikai hagyományokat gazdagon idéző „Beavatott éneke” vers ciklus, amely Rába György fordításában négy költeményt foglal magába, azonban ezt a költő két további résszel egészítette ki a későbbiek folyamán, így sok más esethez hasonlóan ez a ciklus is magyar nyelven immár foghíjas!). A afrikánisztikai felkészültségű utószóíró tanácsa a további fordítások elkészítői számára pedig az, keressenek munkájukhoz néprajzos szakembert, ha Senghor magyarázatába belefognak, mert ez a költői életmű telve van értelmezést igénylő hagyományelemekkel.

De itt volna az ideje persze annak is, hogy az afrikai kultúra e jeles képviselőjének gondolkodását, értéktételeit, jövőbe tekintő elképzeléseit mélyebben megismerjük. Vagyis fontos lépés volna/lehetne Léopold Sédar Senghor öt kötetben összegyűjtött írásaiból a közeljövőben egy gazdag anyagú válogatással is meglepni a hazai érdeklődőket. ☀

BIBLIOGRÁFIA

ADELHORD, Carl et al szerk.

2007 | Léopold Sédar Senghor, in: *A Nagy háború és a mai világ 1914-től*, Budapest, Kossuth, 210-211. old. (Larousse enciklopédia)

BEDE Béla

1978 | A Fekete Orpheusz üzenete. Néhány szó a modern néger költészetéről, *Híd*, 3, 3, 266-293. old. (a négritude-ről is)

BIERNACZKY Szilárd – FÜSSI NAGY Géza – KUN TIBOR

1984 | Négritude, in: *Világirodalmi Lexikon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 9. kötet, Vol. 9, N–O, 143–150. old.

BRUN, R. P. Joseph

1919–1920 | Recueil de fables et chants en dialecte Hal Polar, *Anthropos*, 14-15. évf., 180-214. old.

FÁBIÁN Ernő

1973 | A négritude – eszme és valóság, *Korunk*, 6. szám, június, 942-950.

GERGELY Ágnes

1986 | *Költészet és veszélytudat. Feljegyzések egy afrikai költő portréjához* [Christopher Okigbo] (Tanulmányok), Budapest, Akadémiai Kiadó, 154 old.

KESZTHELYI Tibor

1967 | A modern afrikai irodalomról, *Valóság*, 10. évf., 7. szám, július, 63–70. old.

1967 | Négritude: lázadás az afrikai költészetben, *Nagyvilág*, 12. évf., 8. szám, augusztus, 1264–1267. old.

1970 | A négritude és a nyugat-afrikai irodalom (Fekete-afrikai irodalom Magyarországon – különszám), *Helikon*, 1, 11–21. old.

1971 | *Az afrikai irodalom kialakulása és fejlődése napjainkig*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 303 old.

1976 | *Az „afrikai szocializmus” teóriájáról L. S. Senghor filozófiájában*, disszertáció, kézirat, ELTE BTK, 71 old. (konzultáns: Marton Imre), adat forrása: www.toldyferenc.elte.hu/pf.dissz.pdf

KÉPES Géza

1987 | Bevezető szavak Léopold Sédar Senghor drámai költeménye elé, *Nagyvilág*, 32. évf., 4. szám, április, 532. old.

KOVÁCS Máté

2006 | Az afrikai reneszánsz és a kultúra, in: Sebestyén Éva – Szombathy Zoltán – Tarrósy István szerk.: *Harambee. Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára*, 2006, Pécs, ID Research/ Publikon Kiadó, 342–351. old. (újabb kiadása: *AHU MATT*, 2014, pp. 1–19. old., No. 000.000.535, <http://afrikatudastar.hu>)

KRAJNÍK Ildikó

2012 | A négritude helyzete a francia irodalom intézményrendszerében, *Vörös Postakocsi* internetes honlapon.

KUN Tibor

1974 | A négritude tematikai irányultsága a francia nyelvű néger-afrikai költészetben, *Filológiai Közöny*, 1–2. sz., 238–244. old.

1986 | Senghor, L. S.: Élégies majeures, *Africana/Budapest*, 2. sz., 116–119. hasáb.

1991 | Senghor, Léopold Sédar; in: *Világirodalmi Lexikon*, 12. kötet, Budapest, Akadémiai, 773–774. old.

1995 | Afrika L. S. Senghor költészetében, *Filológiai Közöny*, 41, 3–4. sz., 230–238. old.

1995 | Négerség és világegyetemesség (L. S. Senghor: Liberté 1–5.), *Valóság*, 38. évf., 12. sz., 87–97. old.

2000 | Európa Césaire és Senghor gondolatvilágában, *Valóság*, 43. évf., 4. sz., 95–102. old.

2002 | Léopold Sédar Senghor, 1906–2001. (megemlékezés halála alkalmából), *Valóság*, 45. évf., 2. sz., 96–98. old.

2004 | A gyarmatosítás sötét lapjai (Marc Ferro szerk.: A gyarmatosítás feketekönyve), *Klió*, 13. évf., 2. sz., 41–48. old.

2006 | Lélek és költészet Léopold Senghor gondolatvilágában, *Ezredég*, 16. évf., 1. szám, 75–87. old.

2011 | Léopold Sédar Senghor: Csaka – drámai költemény (ford.), *Ezredég*, 21. évf., 53–59. old.

2012 | *Hazatérés a szülőföldre* (Frankofón afrikai és antillai irodalmi tanulmányok és antológia (Maghreb, Madagaszkár és az Antillák), a tanulmányokat írta, a szövegeket válogatta, fordította és jegyzetekkel ellátta: —, szerk: Biernaczky Szilárd, Érd, Mundus Novus Könyvek, 576 old. (Hagyományos Kultúrák a Modern Afrikában 8)

analitika: A négritude tematikai irányultsága a francia nyelvű néger-afrikai költészetben (1974), 30–39.; Senghor, L. S.: Élégies majeures (1986), 80–87.; Afrika L. S. Senghor költészetében (1995), 135–143.; Négerség és világegyetemesség (L. S. Senghor: Liberté 1–5.), 144–155.; Európa Césaire és Senghor gondolatvilágában (2000), 174–194.; Léopold Sédar Senghor, 1906–2001. (megemlékezés halála alkalmából) (2002), 198–200.; Lélek és költészet Léopold Senghor gondolatvilágában (2006), 201–212.; Ambivalens vonások Léopold Sédar Senghor költészetében, 213–230.; Léopold Sédar Senghor: Csaka, ford. KUN Tibor, 528–534. old.

2015 | Léopold Sédar Senghor 1906–2001 – egy euro-afrikai / afro-európai költő-elnök világa, in: Léopold Sédar SENGHOR: *Amiben hiszek*, Budapest – Érd, Mundus Novus Könyvek, 9–34. old.

KUN Tibor *lásd* SENGHOR 2011

KUN Tibor *lásd* SENGHOR 2012

KUN Tibor *lásd* SENGHOR 2015

KUN Tibor *lásd* SENGHOR m. s. (2015)

MARTON Imre

1967 | *Hamis tudat és tisztuló öntudat a „harmadik világ” nacionalista eszmei áramlataiban*, kandidátusi dissz., Budapest, MTA Minősítő Bizottság, 274 old.

1969 | *Eszmék és téveszmék a harmadik világban*. Léopold Sédar Senghor, Aimé Césaire és Frantz Fanon filozófiai-társadalmi koncepcióinak kritikai elemzése, Budapest, Kossuth, 255 old.

MPHALELE, Ezekiel

1970 | A négritude-ről, *Helikon*, ford. KOVÁCS József, Afrika különszám: Fekete-Afrika irodalmából, 16. évf., 1. szám, 67-69. old.

NGAAGE, Barine Sanah

1997 | The woman as symbol and vehicle of expression in Brutus' A simple lust and Senghor's Chants d'ombre and Éthiopiques, *Neohelicon*, 24. évf., 1. szám, 385-392. old.

PÁRICSY Pál

1967 | Gondolatok az afrikai irodalomról, *Valóság*, 10. évf., 11. szám, november, 96-101. old.

PÓR Judit

1982 | (utószó: cím nélkül), in: *Elégia a vízhez*, ford. PÓR Judit, Budapest, Európa Könyvkiadó, 61-66. old.

1995 | 80. Léopold Sédar Senghor: Elégia a vízhez, elemezte: Pór Judit, in: ANON: *Száz nagyon fontos vers: versek és versmagyarázatok*, Budapest, Lord Könyvkiadó, (teljes lapszám: 447 old.), 350-353. old.

PÓR Judit lásd SENGHOR 1979

PÓR Judit lásd SENGHOR 1982

PÓR Judit lásd SENGHOR 1986 (in: HÁRS – KESZTHELYI)

RYCROFT, David K. – NGCOBO, A. B.

1988 | *The Praises of Dingana (Izibongo zikaDingana)*, Durban – Pietermaritzburg, Killie Campbell Africana Library – University of Natal Press, 258 old.

SARTRE, Jean-Paul

1970 | Fekete Orfeusz (részletek), *Helikon*, Afrika különszám: Fekete-Afrika irodalmából, 16. évf., 1. szám, 64-66. old.

1978 | Fekete Orfeusz, ford. KOVÁCS Anikó, in: *Elméleti harcok és harci elméletek: Ideológusok és filozófusok a Harmadik Világról*, válogatta és a szerkesztést irányította Marton Imre; szerkesztette BÉLÁDI László, MISZLIVETZ Ferenc, Budapest, MKKE (Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete), 239-292. old. (újabb kiadása: *Az elmélet fegyvere és a fegyverek kritikája: Ideológusok és filozófusok a Harmadik Világról*, válogatta és a szerkesztést irányította MARTON Imre; szerkesztette BÉLÁDI László, MISZLIVETZ Ferenc, 1983, Budapest, ELTE ÁJK Tudományos Szocializmus Tanszék, 171-220. old.)

SENGHOR, Léopold Sédar

1960 | Fekete asszony, Orkán, ford. VÉGH György, in: VÉGH György: *Modern Orfeusz*. Válogatott műfordítások, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 36-37, 37-38. old.

1961 | Kongó, ford. GARAI Gábor, *Nagyvilág*, 6. évf., 9. szám, szeptember, 1298-1299. old.

1961 | Kongó, Arany kapu, ford. GARAI Gábor, Más énekek..., Episztolák a hercegnőhöz, ford. NEMES NAGY Ágnes, Levél egy fogolyhoz, ford. ÖRVÖS Lajos, A martalócság áldozatai, ford. DUDÁS Kálmán, Békeimádság orgonaszóra, ford. RÓNAY György, Saka. Drámai költemény

több hangra, ford. KÉPES Géza, in: BELIA György szerk.: *Ébredő Afrika. Néger költők antológiája*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 27-28, 29, 30-31, 32-33, 34-36, 37-38, 41-58. old.

1963 | Naetthez, ford. RÁBA György, in: MAJTÉNYI Zoltán szerk.: *Új szerelmes kalendárium*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó (Kozmosz Könyvek), 151-153. old.

1964 | Más énekek, in: NEMES NAGY Ágnes: *Vándorévek*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 313-314. old.

1965 | Fekete asszony, Néger maszk. Pablo Picassonnak, In memoriam, ford. TÓTH Éva, *Alföld*, 16. évf., 5. szám, 31-32. old.

1965 | Néger lány, ford. TÓTH Judit, in: KORMOS István szerk.: *Szerelmes arany kalendárium*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó (Kozmosz Könyvek), 51-52. old.

1966 | Kongó, in: GARAI Gábor: *Szabad-kikötő*. Válogatott műfordítások, Budapest, Európa Könyvkiadó, 393-395. old.

1967 | Tavaszi dal, ford. RÁBA György, in: KORMOS István szerk.: *Szerelmes ezüst kalendárium*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó (Kozmosz Könyvek), 33. old.

1967 | Ima az álarcokhoz, Olyan édes dalt, Te sokáig, nagyon sokáig, in: FRANYÓ Zoltán: *Lírai világtájak*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 452-453. old.

1968 | A beavatott éneke, ford. BALASSY László, Hosszan tartottad, ford. RÓNAY György, Tavaszi ének, ford. CSANÁD Béla, Békeimádság orgonaszóra, ford. RÓNAY György, in: BALASSY László – CSANÁD Béla szerk.: *Haldokló bilincsek*, Budapest, Ecclesia Könyvkiadó, 92-94, 95, 96 és 97-100. old.

1968 | Te vagy oh kedvesem, ford. RÁBA György, in: KARÁDI Éva – DALA László – ROCKENBAUER Pál szerk.: *Fiúk Évkönyve 1969*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 136. old.

1968 | Tavaszi ének, ford. CSANÁD Béla, *Vigília*, 33. évf., 4. szám, 258. old.

1969 | A negritude-ről, in: MARTON Imre: *Eszmék és téveszmék a harmadik világban*. Léopold Sédar Senghor, Aimé Césaire és Frantz Fanon filozófiai-társadalmi koncepcióinak kritikai elemzése, Budapest, Kossuth, 185-200. old.

1969 | Pierre Teilhard de Chardin és az afrikai politika, in: : MARTON Imre: *Eszmék és téveszmék a harmadik világban*. Léopold Sédar Senghor, Aimé Césaire és Frantz Fanon filozófiai-társadalmi koncepcióinak kritikai elemzése, Budapest, Kossuth, 201-205. old.

1970 | A néger-afrikai esztétika (részletek), ford. JÁVORI Jenő, *Helikon*, Afrika különszám: Fekete-Afrika irodalmából, 16. évf, 1. szám, 60-63. old.

1971 | Naetthez, ford. RÁBA György, in: KARÁDI Éva szerk.: *Fiúk Évkönyve 1972*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 182. old.

1971 | Naetthez, ford. RÁBA György, Ének Khamra, KÉPES Géza ford., in: LATOR László szerk.: *A világirodalom legszebb versei*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 561–563. 563-564. old.

1971 | Kongó, ford. GARAI Gábor, in: RÁBA György szerk.: *Verses világjárás*, Budapest Kozmosz Könyvek (Móra Kiadó), 171-174. old.

1973 | A felavatás éneke, ford. RÁBA György, in: GÁL Zsuzsa szerk.: *A zene szava*, Budapest, Zeneműkiadó, 71-74. old.

1974 | A felavatás éneke, in: RÁBA György: *Idegen ünnepek. Huszadik századi külföldi versek*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 109-112. old.

1977 | Ima az álarcokhoz, ford. FRANYÓ Zoltán, in: VILMON Gyula – SÍK Csaba szerk.: *Mindenkori mesterek*, Budapest, Magvető, 314. old.

1978 | Mi vagyunk az ég és a föld, Fekete asszony, in: BEDE Béla: A Fekete Orpheusz üzenete. Néhány szó a modern néger költészetről, *Híd*, 3, 3, 270-272. old.

1978 | Marx afrikai újraolvasásáért, in: *Elméleti harcok és harci elméletek: Ideológusok és filozófusok a Harmadik Világról*, válogatta és a szerkesztést irányította Marton Imre; szerkesztette BÉLÁDI László, MISZLIVETZ Ferenc, Budapest, MKKE (Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete), ...-... old. (újabb kiadása: *Az elmélet fegyvere és a fegyverek kritikája*:

Ideológusok és filozófusok a Harmadik Világról, válogatta és a szerkesztést irányította MARTON Imre; szerkesztette BÉLÁDI László, MISZLIVETZ Ferenc, 1981 (2.), 1983 (3.), Budapest, ELTE ÁJK Tudományos Szocializmus Tanszék, 281-304. old.)

1979 | Néger maszk. Pablo Picassónak, Homály-dal, Gyilkosságok, In memoriam, Tam-Tam dob kipukkasztója, A szenegáli lövészeknek, akik meghaltak Franciaországért, A totem, Éjjel Színében, ford. PÓR Judit, *Nagyvilág*, 21. évf., 2. szám, február, 239-245. old.

1980 | Párizs hó alatt, Ford. GERGELY Ágnes, in: Uő.: Afrikai Költők, *Nagyvilág*, 25, 7, 967-974. old., maga a vers: 968-969. old.

1980 | Chanson, in: NASCHITZ Frigyes szerk.: *Öt világrész költészetéből*, Tel Aviv, Kolosszeum Kiadó, 64. old.

1982 | *Elégia a vízhez*, ford. PÓR Judit, Budapest, Európa Könyvkiadó, 68 old.

1984 | Az egyetemes civilizáció Teilhard-i gondolata („távolsági beszélgetés” Golen Károllyal), *Vigília*, 49. évf., 10. szám, 777-785. old.

1985 | Néger lány, ford. TÓTH Judit, in: Borbély Sándor szerk.: *Világirodalmi antológia*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó – Magyar Nők Országos Tanácsa, ... old.

1986 | Sinei éjszaka, in: GERGELY Ágnes szerk.: *Lélekvesztő. Válogatott versfordítások 1954–1984*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 278–279. old.

1986 | Üzenet, Tüz-ének, A szerelem madara, Sírfelirat I, Sírfelirat II, Orkán, Szinei éjjel, A halálhoz, Szabadulás, Homály-dal, Gyermekkor, ford. PÓR Judit, in: HÁRS Ernő – KESZTHELYI Tibor szerk.: *Fekete Lángok*. Nyugat- és Közép-Afrika költészete, Budapest, Európa Könyvkiadó, 7-19. old.

1987 | Csaka, ford. KÉPES Géza, *Nagyvilág*, 32. évf., 4. szám, 533-543. old.

1989 | Naëtthez, részlet, ford. RÁBA György, in: BALLA Zsófia – EGYED Péter szerk.: *Csak a béke...* Bukarest, Kriterion, 112. old.

1989 | Hosszan tartottad, ford. RÓNAY György, in: BORBÉLY Sándor szerk.: *Szívem. Szerelmes versek minden égtájról*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 216. old.

???? | (nyolcvanas évek) A demokratikus szocializmus és az új humanizmus, in: ANON: *A Szocialista Internacionálé és a szociáldemokrata pártok dokumentumai*, n. h., n. k., 220-222. old.

1990 | *Oeuvre poétique*, Paris, Éditions du Seuil, 430 + 431-443 (számozatlan).

1995 | Elégia a vízhez, elemezte: Pór Judit, in: ANON: *Száz nagyon fontos vers: versek és versmagyarázatok*, Budapest, Lord Könyvkiadó, 350-353. old.

2011 | Csaka – drámai költemény, ford. KUN Tibor, *Ezredvég*, 21. évf., 53–59. old.

2012 | Csaka (drámai költemény több hangra), in: KUN Tibor: *Hazatérés a szülőföldre” Frankofón afrikai irodalmi tanulmányok és antológia*, Budapest –Érd, Mundus Novus Könyvek, 528-534. old.

2014 | Amiben hiszek – részletek, in: KUN Tibor: „Négritude” és „frankofónia” Egy euro-afrikai / afro-európai politikus intellektüel gondolatai: Léopold Sédar Senghor (1906 – 2001), *AHU MATT*, 1–16. old., No. 000.001.074, <http://afrikatudastar.hu>.

2015 | Kaya-Magan, Tyaroye (két vers), ford. KUN Tibor, *Forrás* (Kecskemét), 47. évf., 2. szám, 30-32. old.

2015 | *Amiben hiszek. Négritude, Francit és a Világegyetemesség Civilizációja*, ford. KUN Tibor, elő- és utószó: KUN Tibor és BERNACZKY Szilárd, Érd, Mundus Novus Könyvek, 192 old.

m. s. (2015) | Amiben hiszek (részlet), ford. KUN Tibor, *Magyar Napló*, 5 gépelt old., előkészületben.

m. s. | A néger-afrikai (népek) teljes egészet alkotó kifejezőmódja, ford. BERNACZKY János, in: Herbert PEPPER: *Anthologie de la vie africaine*, 1959, Paris, Paris, Ducretat-Thomson, 320 C 126-127-128. (3 hanglemez), ismertető füzet, 12-19. old., a teljes lefordított szöveg oldalszáma: 212 old., eredetiben: 103 old, Senghor bevezetője (Le langage intégral des nègro-africaines): 3-4. old.

SZABÓ Loránd

2012–2014 | A gyarmati világ felbomlása (1918–1960), jegyzet, Pécs, PTE BTK TTI Újkortörténeti Tanszék, 1-26. old. (rövidesen: a Tudástárban)

SZEGHALMI Elemér

1968 | Előszó, in: BALASSY László – CSANÁD Béla szerk.: *Haldokló bilincsek*, Budapest, Ecclesia Könyvkiadó, 6-13. old.

THOMAS, Louis Vincent

1970 | A négritude értelmezéséről, ford. JÁVORI Jenő, *Helikon*, Afrika különszám: Fekete-Afrika irodalmából, 16. évf, 1. szám, 70-71. old.

TÓTH Réka

2011 | Négerség és frankofónia: Léopold Sédar Senghor, in: MAÁR Judit szerk.: *A francia irodalom története*, Budapest, Eötvös Kiadó, 900-902. old., teljes lapszám: 944 old.

WAKE, C. H.

1970 | Az irodalmi kritika Afrikában, ford. SZABÓ Ákosné, *Helikon*, Afrika különszám: Fekete-Afrika irodalmából, 16. évf, 1. szám, 72-76. old.

English Abstract

Senghor in Hungary

The present study is originally a postscript of L. S. Senghor's confessional volume published in Hungarian some months ago (originally: *Ce que je crois*, 1988, Paris, in Hungarian: 2015), now corrected and significantly expanded. The author has gathered data on the great Senegalese poet-politician's reception in Hungary, and offers an interpretation of Senghor's poetry. At the same time, he rejects the accusations made against the *négritude* movement. Even, he considers it a cornerstone of the inclusion of African culture into world culture. The study also praises the richness and diversity of the literary works born in the spirit of the movement, and highlights their importance.

A szerzőről

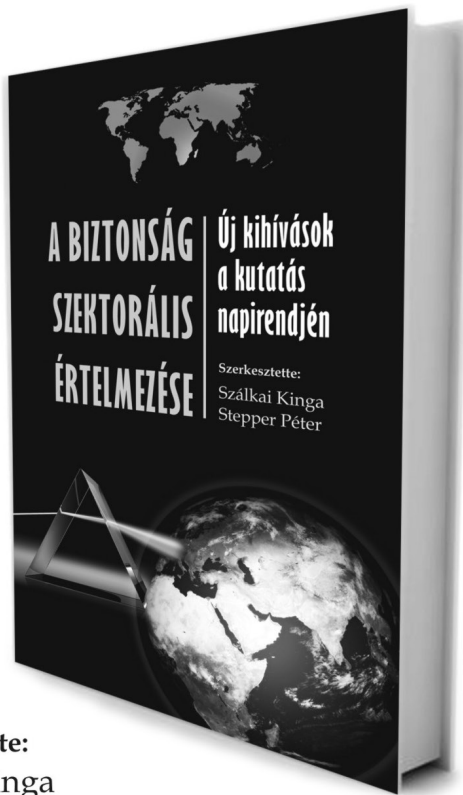
néprajzkutató, afrikanista
ny. egy. docens, kandidátus
felelős szerkesztő (AHU Magyar
Afrika-Tudás Tár elektronikus
könyvtár)

About the Author

Ethnographer, Africanist
Retired Associate Professor, C.Sc.
Executive Editor (AHU Hungarian
Africa Knowledge Store, e-library)

biernaczky.szilard@munduspress.hu

CORVINUS
KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

Szerkesztette:
Szálkai Kinga
Stepper Péter

A biztonság szektorális értelmezése Új kihívások a kutatás napirendjén

„A tanulmányok szemléletesen érzékeltetik a biztonságiasítás logikáját. Az aktuális biztonságpolitikai problémák feldolgozásával a kötet fontos hivatkozási pont és olvasmány a nemzetközi kapcsolatok elméleti, módszertani és gyakorlati oktatásában is.”

dr. Rada Péter – egyetemi oktató, a Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület elnöke

„A kötet segít hozzájárulni, hogy eligazodjunk az állandó átalakulásban lévő Közel-Kelet eseményei között.”

dr. Csicsmann László – egyetemi oktató, a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Karának dékánja

Keresse a kötetet az Alexandra és Lira Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.

www.publikon.hu

JOHN ABRAHAM GODSON, A LENGYEL OBAMA

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: TARRÓSY ISTVÁN¹

A szülei tanárok voltak, akiknek az oktatás, a tanulás volt a legfontosabb. Nagycsaládos gyerekként Önnek is megvoltak a családon belül vállalt feladatai, felelősségteljes tennivalói. Meséljen ezekről!

Apám középiskolai igazgató, anyám általános iskolai igazgatónő volt. Mindketten tanult emberek, akiknek az egyik legfontosabb célkitűzésük volt, hogy gyermekeiket diszciplinák mentén – amúgy meglehetősen szigorúan, de nagy szeretettel – neveljék

fel, fogékonnyá, nyitottá téve őket a folyamatos tanulás és ismeretszerzés élményére. Nagyon szerencsésnek tartom magam, hogy e jómódú családba születtem, állandóan tudtam tanulni, képezni magam. Minden egyes családtagnak megvolt a rá kiosztott felelősségi terület: én a főzésért voltam felelős – a főzésért felelős „egységet vezetem” –, Édesanyám pedig csodálatos íbő ételeket tanított meg nekem elkészíteni. A mai napig jó szakács vagyok (mosolyog)! Az őszinteség és a felelősség, a szorgalom és a közösségi munka, különösen az idősek tisztelete és az elesettebbek támogatása, mind a családom által közvetített értékrendszer csomópontjait jelentették. Egész életemben fontos volt számomra, hogy a közösségért tegyek. Lengyelországba miszcionáriusként érkeztem IFES-ösztöndíjasként (az IFES az International Fellowship of Evangelical Students elnevezést takarja). Egyetemisták mellett dolgoztam mentorként, előadóként.

Támogatja rendszeresen az otthoniakat?

Igen, ez egyfajta kötelesség számomra. Minden hónapban hozzájárulok az otthoni „nyugdíjukhoz”. Két húgomat leszámítva mindenki otthon maradt, tehát a nagycsaládot igyekszem támogatni.

John Abraham Godson, született 1970. november 25-én a délkelet-nigériai Abia Állam fővárosában, Umuahia városban. Születéskor a Godson Chikama Onyekwere nevet kapta. 1993-ban érkezett Lengyelországba, majd 2001-ben lengyel állampolgár lett. Az eredetileg agrónómus alapidiplomával rendelkező Godson később 2003-ban mesterszakos diplomát szerzett humán erőforrás menedzsment, 2008-ban nemzetközi kapcsolatok területén – az előbbi az USA-ban, utóbbit már Lengyelországban. 2011-ben a University of Warsaw politológus doktori diplomáját, 2012-ben a University of Łódź menedzsment MBA diplomáját vehette át. 2008-ban önkormányzati képviselő lett Łódź Városi Önkormányzatában (2010-ben újraválasztották); 2010 decemberében pedig a lengyel alsóház, a Sejm parlamenti képviselői esküjével történelmet írt a lengyel politikatörténetben az első afrikai származú képviselőként. 2011-ben újraválasztották (2010-ben egyik párttársa, Hanna Zdanowski helyén – aki időközben éppen Łódź-ban polgármester lett – jutott be a parlamentben, de a rá következő évben a lengyel szavazók beszavazták). Támogatói a *“Vivat! Vivat Polski Obama!”* rigmussal köszöntötték – ez annyit tesz: „Éljen, éljen, a lengyel Obama!” 1993 és 1997 között először Szczecinben az ottani műszaki egyetemen, majd a híres poznańi Adam Mickiewicz Egyetemen oktatott. A lengyel African Institute szervezet létrehozója és vezetője (<http://ia.org.pl>), valamint a legnagyobb lengyelországi afrikai rendezvény a Lengyel Afrika Nap egyik főszervezője. A karizmatikus Church of God in Christ egyház egykori lelkésze ma is mélyen hívőnek vallja magát. Lengyel feleségével négy közös gyermeket nevelnek.

Mi a helyzet a lengyelországi afrikai migránsokkal? Hányan vannak az Ön tudomása szerint?

5000 közeli legális migránsról tudok, köztük vannak sportolók, főleg focisták, vagy olyanok, akik Lengyelországban maradtak, miközben egy eredetileg kecsegtetőbb nyugat-európai célországba igyekeztek. Akkor keresnek meg leginkább, amikor valamilyen segítségre szorulnak. Közülük kb. 2000-en nigériaiak. Egyre többen jöttek az elmúlt években kereskedni, de sokan tanulmányi céllal tartózkodnak az országban. Ma viszont azt látom, hogy nem akarnak itt letelepedni, hanem kölcsönösen gyümölcsöző üzletet szeretnének a lengyelekkel, aztán hazamenni és onnan üzletelni tovább.

Milyenek az afrikaiak bűnözési statisztikái?

Szinte mérhetetlen, semmi. Inkább az ellenük elkövetett esetek említhetők.

Vannak velük szemben atrocitások?

Néha, nem gyakori, de ha vannak, akkor azokat ellenük követik el.

Önnel történt már ilyen, amióta Lengyelországban él?

Igen, akkoriban kétszer megverték az utcán, de azóta semmi. Talán akkoriban még nagyon furcsa volt fekete emberrel találkozni. Az emberek nem szoktak hozzá afrikai ember jelenlétéhez, furcsa lehetett számukra a hajam erőssége is többek között. Én ezt annak tudtam be, és a mai napig mondom, hogy alacsony volt a lengyelek

interkulturális kompetenciája, azaz keveset tudtak az afrikai kultúrákról, emberekről, szokásokról.

Megválasztották azonban parlamenti képviselőjüknek, ami azt mutatja, hogy mára nyitottabbak a különböző bőrszínű emberek iránt, nem?

Igen, de ez kétélű fegyver, mert nekem meg kellett és meg kell dolgoznom a bizalmukért. Ők tudják, hogy teszem a dolgom, de el is várják ezt tőlem. Sőt, megválasztatott egy másik fekete bőrű, afrikai származású képviselő is, a zambiai-lengyel Killion Munyama – ebben pedig valószínűleg az én megítélésem is közrejátszott. Nyitottnak kell lenni, maradni, de egyfajta okos módon. Ad hoc jellegűek a migrációs és integrációs politikák Európában. Sokkal okosabb, intelligensebb, holisztikusabb politikára van szüksége az EU-nak és benne nekünk is. Nem kérdés továbbá, hogy

„Az emberek nem szoktak hozzá afrikai ember jelenlétéhez, furcsa lehetett számukra a hajam erőssége is többek között. Én ezt annak tudtam be, és a mai napig mondom, hogy alacsony volt a lengyelek interkulturális kompetenciája, azaz keveset tudtak az afrikai kultúrákról, emberekről, szokásokról.”

Európa és Afrika jövője – ahogyan a múltja és a jelene is – össze van kötve. Nekünk európaiaknak otthon Afrikában kell segítenünk a fejlődést, támogatni például az afrikai oktatási rendszereket, lehetőségeket, hogy a fiatalok otthon maradva megtalálhassák a számításait, családjaik jobban, jól élhessenek.

Bár teljesen egyet tudok érteni Önnel, sőt, a nyitottságból levezetve látom a helyes válaszokat hosszú távon, de jelenleg szkeptikus vagyok az intelligens megoldással kapcsolatban, mert ma nagy a félelem az afrikai migrációt illetően. Ez persze politikailag túlfűtött, szerintem. Ön mit gondol erről?

Afrika nem támogatást, segílyt igényel, hanem partnerséget, intelligens partnerséget, együttműködést. Okos, integrált európai politikák segíthetik azt is, hogy az afrikaiak munkát találjanak maguknak otthon, aztán majd turistaként látogassanak Európába.

Mit tesz Lengyelország a lengyel-afrikai kapcsolatok fejlesztése tekintetében?

Van egy két évvel ezelőtt indított programunk, a „Go Africa” politika. Arra ösztö-
nözzük a lengyel cégeket, hogy fektessenek be afrikai országokban.

A kormányzat támogatja ezt az erőfeszítést, mármint, hogy lengyel cégek Afrikába menjenek és üzleteljenek?

Igen, egy parlamenti csoport is alakult afrikai ügyekre, ezt vezetem a Sejmben.

Vannak kitéüntetett, a cégek számára javasolt országok?

Igen, 6 országot emeltünk ki: Angolát, Szenegált, Kenyát, Etiópiát, Zambiát és a Dél-afrikai Köztársaságot. Az elmúlt néhány évben már 20%-kal nőtt az afrikai államokkal folytatott kereskedelmünk aggregált volumene – ami még mindig kicsi ugyan, ha arra gondolunk, mennyit kereskedik Kína, Brazília és a többi feltörekvő gazdaság Afrikával, de mindez magunkhoz képest jelentős előrelépésként könyvelhető el. A lengyel Afrika

John Abraham Godson weboldala.

Napon mindig igyekszünk Lengyelországon belül pozitív Afrika-képet közvetíteni. Mára komoly ranggal rendelkezik az a díj is, amit az általam vezetett Afrika Intézet alapított, amivel még tovább akarjuk erősíteni a két- és többoldalú kapcsolatokat – idén többek között Donald Tusk, az EU Európai Tanácsának Elnöke az egyik díjazott.

Járt mostanában Afrikában?

Igen, márciusban egy parlamenti küldöttséget vezettem Ruandába. Kigaliban tárgyaltunk arról, hogyan tudnak lengyel üzletemberek, cégek ruandai projektekbe belefolylni.

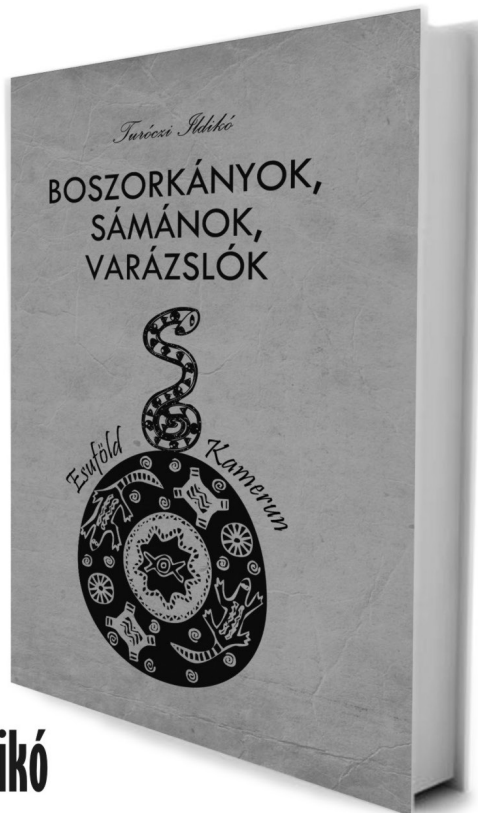
Vannak már lengyelek kint?

Igen, egy cég burgonyatermesztésben érdekelt, agrárprojektet visz. Egy másik pedig víztisztításban próbál lábat eresztetni Ruandában.

Hallott arról, hogy Magyarország újraindított egy állami ösztöndíjprogramot? Stipendium Hungaricumnak hívják és az a lényege, hogy a világ különböző fejlődő térségéből fiatalok jöjjenek teljes egyetemi képzésre Magyarországra – úgy, mint régen a rendszerváltás előtti időszakban az akkori állami ösztöndíjak segítségével. Nem, még nem hallottam róla, de ez nagyon érdekes számunkra is. Éppen nemrég május 19-én tartottuk a legnagyobb lengyelországi Afrika-rendezvényt, a már említett Afrika Napot, és beszélni akarunk erről is, ösztöndíj lehetőségek kiejánlásáról. Én magam szeretném, ha általában a lengyel ODA-t (fejlesztési segélyek politikáját) is átgondolná a kormány, és többet költenénk oktatásra Afrikában is. Olyan projekteket kell támogatni, amelyek segítségével aztán a legjobb afrikaiakat nyerjük meg magunknak, mármint a két- és többoldalú kereskedelemnek, gazdasági és egyéb együttműködéseknek. ☀

Jegyzet

- 1 Az interjú elkészítéséhez egy CEEPUS-ösztöndíj segítette hozzá a szerzőt. Fogadó intézmény: Jagelló Egyetem, Kraków. Hálózati száma: CIII-PL-0815-02-1415-M-81912.

Turóczy Ildikó

Boszorkányok, sámánok, varázslók

Hogy mit jelent egy álom, hogyan lép a vágy a megvalósítás útjára, talán soha nem tudom meg, ha el nem indulok Kamerunba. De megtettem, és Esuföld törzsi királyságában találtam magam, ahol:

- lehet a bőröd színe bármilyen, ha egy másik kontinensről érkezel, akkor fehér ember a neved,
- Godwin még nem tudja, hogy mi a birtoklevél haszna, közben kiderül, hogy a csimpánz nem állat,
- a jogsí nem annyira fontos, mint a fék, és szerelemre nem építenek házasságot,
- a Fon áldása védelmet, a saját tűzhely pedig erőt ad,
- Wung doktor tündéri sugallatra gyógyít és emberi kapcsolatokra törekszik, eközben pedig tarol a malária és az AIDS,
- ha a beteg nem fizet, akkor csődbe megy a gyógyító intézet, és a különféle taktikák egészségstratégiai szerepet kapnak,
- ha nem hat semmiféle szer, akkor Pa Mathias ráolvas és láztalanít,
- az óvszer annyiba kerül, mint egy szem gyömbér-cukorka, használatát viszont helyteleníti az egyház,
- egy focilabda, egy tál meleg étel és a karácsonyi ruha életre szóló ajándékot jelenthet.

Utazzunk együtt Kamerunba,
a hegyi királyság misztikus világába.

**Keresse a kötetet az Alexandra és Lira Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.**

www.publikon.hu

LES NOUVEAUX PRÉDATEURS

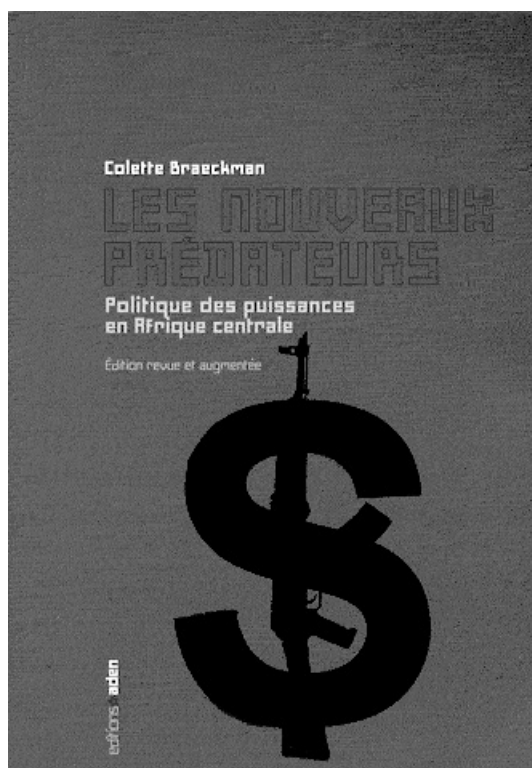
POLITIQUE DES PUISSANCES EN AFRIQUE CENTRALE

KÉSZÍTETTE: BENKES MIHÁLY

A kötet szerzője a belga francia nyelvű „Le Soir” napilap nagytekintélyű szakírója, a közép-afrikai történesek tudósítója és krónikása, aki évtizedek óta figyelemmel kíséri a régióban zajló szakadatlan konfliktusosságot, a kiújuló háborúk kiváltó okait és következményeit. E művét azonos címmel – *Az új rablók - Hatalmi politika Közép-Afrikában* – először 2003-ban jelentette meg a Fayard kiadónál, amikor észlelte, hogy a nyugati hatalmak által évtizedekig támogatott és megtűrt mobutista diktatúra bukása ellenére nem következett be kedvező változás a térségben. Bőséges, helyszínen szerzett tapasztalatai alapján konstataulta, hogy Kongó/Zaire és a vele szomszédos államok a dekolonizáció nyomán nem voltak képesek az oktrojált jogi-politikai függetlenség periódusában konszolidált modernizációs útra térni. Következésképpen elemzi és gazdagon argumentálja a külső szereplők – az egykori kolonialista hatalmak, a hidegháború korszakában konfrontálódó nyugati és keleti tömb ágenseinek és a régió afrikai rezsimeinek – bomlasztó tevékenységét és felelősségét.

A posztbipoláris világviszonyokra való átmenet első évtizedeiben a gyorsuló „gazdasági mondializmus” környezete nemhogy fékezte volna, hanem fokozta a geostratégiai jelentőségű régió belső és külső feszültségeit. Kongó esetében 1960 óta elemi deficitek halmozódtak fel az életviszonyok és a gazdaság minden területén. A szerző mindezek alapján arra a kétségtelenül zsurralista modorban feltett kérdésre keresi a választ és a megoldást, hogy „eljön-e az idő, amikor Kongó túljut gazdagságának átkos következményein”, azaz elérheti-e, hogy függetlenségét kiteljesítse, rendelkezessen geológiai skandalumként ismert bányakincsei felett, illetve békés, fejlődő útra térhessen Közép-Afrika domináns vezető hatalmaként.

Colette Braeckman a lehető legszélesebb körben tárta fel a témába vágó tudományos munkákat, s ezen túl sikerült a nehezen követhető kaotikus viszonyokról kritikai áttekintést adnia. A térséget érintő információáradatból, a szövevényes aktuálpolitikai történesekben koherens, dinamikus művet alkotott. Ügyes, mondhatjuk zseniális szerkesztési megoldással párhuzamos és retrospektív interpretációk révén eleveníti meg egyfelől az egymást követő kongói rezsimek tevékenységét

Colette Braeckman
Les nouveaux prédateurs
Politique des puissances en Afrique centrale.
 Éd. Aden, Bruxelles 2009, pp. 304

és a régió-közi viszonyokat. Drámai képet kapunk a folytonos válság legfőbb okairól, így a nyugati aktorok céljáról – főként hogy biztosítsák a stratégiai nyersanyagokhoz való hozzáférést, s hogy megakadályozzák a régió államait abban, hogy a Nyugattól függetlenedő zóna jöhessen létre –, továbbá a szomszédos új államok expanziós és etnikai töltetű fegyveres cselekményeiről. A szerző következetesen alkalmazza a perszonalizáció módszerét is, mindenekelőtt úgy, hogy Kongó esetében az első felelős miniszterelnök – *Patrice Lumumba* – felfogásával és víziójával szembesíti az őt követő *J.-D. Mobutu*, majd a mobutizmust megdöntő *L-D. Kabila* és végül a paradox módon helyére lépő fia, *J. Kabila* által folytatott politikákat. A szerző érthetővé teszi, miként történhetett meg, hogy mind a külhatalmak, mind a kongói vezetők mindvégig a volt belga gyarmatállam egységének fenntartásában váltak érdekeltté. (Lásd a kötet első részének – Kongó, új határ – fejezeteit, 21-183. o.).

A lumumbizmus az unitarista és a teljes értékű független központosított új államszervezést foglalta magába. A Lumumbagyilkossággal (1961. jan. 17.) mára már kétségtelenül bizonyítottan a

nyugati hatalmak sietve vetettek véget ennek a kurzusnak (lásd a kötet 2. és 3. fejezetét, 43-87. o.) A bestiális gyilkosság sugalmazásában és végrehajtásában Belgium, az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország prominens vezetői voltak érdekelték, mellettük több afrikai szereplő, valamint az Egyesült Nemzetek Szervezete is érintett volt.

Kongó egységét a politikai-jogi dekolonizációt követően az egymást követő destabilizáló és stabilizáló beavatkozások, technikák játéka révén valósították meg. A hidegháború korszakában a hosszúra nyúlt Mobutu-rezsimet (1965—1997) előbb szorosabb belga, majd USA befolyás alatt tartották, a posztbipoláris átmenet idején pedig a veterán lumumbista lázadó L-D. Kabilának nyújtottak támogatást a hatalom átvételéhez, aki az autocentrikus fejlesztés programját hirdette meg (1997. július—szeptember). Kabila tágabban Kongó vezető szerepének biztosítását tartotta feladatának Közép-Afrika gazdasági és társadalmi fejlesztésében, szinte pontról pontra visszaidézve Lumumba gondolatait és vízióját. A szerző bőségesen taglalja az erre adott belső és külső reflexiókat. (L. *Un projet de développement autocentré*, 77-87. o.) A program a külföldi vállalkozások újratárgyalását, új szerződéses viszony létesítését, szociális piacgazdaság alapvetését célozta, mellyel szemben a külső hatalmak a „building blocks” teória jegyében a – berlini Kongó-konferencia (1985) óta gyakorolt – „nyitott kapuk” rendjének folytatását készítették elő, mintegy kárpótlásul – fizetségül – a Mobutu diktatúra felszámolásához nyújtott háborús, diplomáciai-politikai támogatásért. A szerző ennek örvén részletezi a felszabadító harcokban számottevő szerepet vállaló keleti határszéli felkelő erők és a szomszédos államok kompenzációs területi és gazdasági követeléseit. L-D. Kabila 2001. január 16-i meggyilkoltatásával újra megteremtették a külhatalmi állami és magánszereplők korlátlan működését a régióban. Magát a politikai gyilkosságot az elnök testőrei hajtották végre, korábbi öt sikertelen összeesküvés után.

A 2009-es kiadás előszavában a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a fekete-afrikai degradációs folyamatok megfékezésének sem a belső, sem a külső viszonyok nem kínáltak fel elégséges alapokat. E diszkrét stílusban jelzi Colette Braeckman, hogy az „új rablóknak” titulált szereplők a vizsgált régióban viselt magatartása és aknamunkája szükségszerűen az erőszakos összetűzéseknek és háborúskodásoknak kedvezett. Tényszerűen bizonyítja, hogy napjainkban is a konfliktusosság fenntartása biztosítja számukra az egyoldalú haszonszerzést.

A szerző ismételten kitér arra, hogy a régió óriási kiterjedésű állama változatlanul eredendő „betegségének” áldozata, minthogy továbbra sem jött létre működőképes államiság. A mobutista éra idején a nepotizmus akadályozta a szükséges modernizációt és az ország egyenetlen eloszlású természeti adottságaiból, valamint multietnikus viszonyaiból eredő szakadatlan erőszakosság mérséklését. A mobutista diktatúra összeomlásakor a térség államközi kapcsolataiban közvetlenül Kongó/Zaire, Ruanda, Uganda, érintőlegesen Zimbabwe, Mozambik, Angola és Dél-Afrika egymásközi érintkezési viszonyaiban sem következett be lényegi változás. A régióközi viszonyokról is imponálóan részletező összehasonlító politikatörténeti ismereteket közöl a szerző. (L. a kötet második részének vonatkozó fejezeit, 187-337. o.).

Hatásos fejezetekben tárja elénk azt a mély ellentmondást, amely a „humanitárius szerencsétlenség” (187-222.o.) és Kongó kivételes bányakincseinek kiaknázása és azok alig kontrollált elsajátítása kapcsán keletkezett vagyonosodás között létezik (223-249.o.). Hiteles, leleplező, az ENSZ vonatkozó 3. számú jelentésével összhangban levő leírását kapjuk a külföldi ágensekkel üzletelő helyi politikai és katonai elit, hadurak által kiépített „rabló hálózatok” működésének, nyomásgyakorlásának. A helyi korrump közvetítő elit csoportok a külföldi, külhatalmi „új rablók” körébe integrálódnak, egyben gerjesztői és haszonélvezői a folytonos erőszakselekményeknek, a fegyveres összetűzések fenntartásának a térségben.

Közép-Afrikát azonban a szerző nem sorolja a terrorizmustól fertőzött térségek közé, mint amilyen Szomália, Afganisztán, Kolumbia és más kockázatos helyek, mert e régió rendkívüli méretei és bányakincseinek gazdagsága a „szabad harcosok” széles körének ideális „Vadnyugatot” kínál, ahol a pénzhamisítás hosszú évtizedekre nyúlik vissza és a hatalom machetékkel és fegyverekkel szerezhető meg. Colette Braeckman álláspontja szerint a „rablók” a háborúból és az időleges pacifikációból egyaránt hasznot húznak.

E rész több élvezetes alfejezetében ad betekintést a diplomáciai eseménytörténetbe. Nyomon követi a *Sun City*-ben folytatott Kongó-közi dialógus (Accord global et inclusif, 2003. április 1.), a Pretória és a Kongói Demokratikus Köztársaság közötti, valamint az Ugandával, Ruandával, Burundival kötött egyezmények, az ENSZ ONUC-misszió, a NATO, valamint egyes helyi ONG-k szerepét a „katonai összeomlás” periódusában. A közép-afrikai és különösen kongói kaotikus körülmények közt rejtélyes úton, tíz nappal L-D. Kabila megölése után, éppen a katonai visszavonulás (retrait) kezdetén került a kongói hatalom csúcsára Joseph Kabila (2001. jan. 26.).

A szerző vizsgálta a fiatal J. Kabila hatalomra kerülésének titkát. Az elnöki hatalom elnyerése előtti napokban a nyugati fővárosokban barátian, megkülönböztetett

„Közép-Afrikát azonban a szerző nem sorolja a terrorizmustól fertőzött térségek közé, mint amilyen Szomália, Afganisztán, Kolumbia és más kockázatos helyek, mert e régió rendkívüli méretei és bányakincseinek gazdagsága a „szabad harcosok” széles körének ideális „Vadnyugatot” kínál, ahol a pénzhamisítás hosszú évtizedekre nyúlik vissza és a hatalom machetékkel és fegyverekkel szerezhető meg. Colette Braeckman álláspontja szerint a „rablók” a háborúból és az időleges pacifikációból egyaránt hasznot húznak”

bizalommal fogadott eladdig „ismeretlen fiatalember” néhai apjával ellentétben a külföldi legitimáció elnyerését elkerülhetetlennek tartotta. Felismerte, hogy a nemzetközi közösség a térség további destabilizálódása ellenében lépett fel, az úgynevezett *Első afrikai világháború* (1996 ősze—2001) befejezésére törekedett (L. D. Kabila likvidálása is ennek első akciója volt).

J. Kabila előtt újra csak Kongó egységének megőrzése állt feladatként, amihez a külhatalmak támogatásukat megelőlegezték, sőt elősegítették, de amelyhez valamennyi belső és Afrika-közi ellenségével a feltétlen kiegyezés meghirdetését és kockázatos politikáját kellett vállalnia. A szerző hűen ábrázolja a béketeremtésre elkötelezett vezető figuráját, nem mulasztva el a kétségtelenül tudatosan végrehajtott hatalmi, belső biztonsági, végsősoron állami reorganizációs célzatú intézkedéseit (technokrata kormány alakítása, a populizmus széleskörű alkalmazása, gazdasági liberalizmus meghirdetése, az ellenérdekeltségű és sértett ellenfelek integrálása a konszolidációs folyamatba, szoros együttműködés az ENSZ-misszóval (Mission des Nations unies au Congo/MONUC), az enyhülés meghirdetése a kontinens egészének érdekében).

A kötet a 2009-es kiadás utószavával zárul (375-383. o.). J. Kabila hatalomra kerülése és a 2006. évi választások közötti idő eseményeinek tömör felsorolása Kongó és a régió realitásait állítja előtérbe. Közép-Afrikában nemhogy leküzdötték volna „betegségét”, hanem ha alacsonyabb intenzitással is, de folytatódta a „barátinak” deklarált államok közötti sűrűlődasok, a belső etnikai töltetű akciók. Az új államfő pedig nem érte el, hogy a biztonsági körzet vezető ereje lehessen. Kongón továbbra is „átok” ült, nem a növekedés szinonimájaként könyvelhető el a régió napjainkban.

Az afrikanisztika hazai művelői a kötetrel ismét olyan forráshoz juthatnak, amely a közép-afrikai válságok, háborúk, mindennapi szenvedések sokféle motivumát tartalmazza. Egyaránt lesújtó következtetésre ingerli a tudományos kutatót és az Afrika-barát civil érdeklődőt is, miután Colette Braeckman – minden elkötelezettsége dacára – egyáltalán nem hagy kétséget afelől, hogy a valóságos szabadságra, valóságos fejlődésre való fordulat továbbra is várta magára mind Kongóban, mind a régióban. Szembetűnő, hogy Kongó/Zaire egységét és felemelkedését sem a túlhajtott monarchikus diktatúra, sem a forradalmi radikalizmus, sem pedig utoljára a kompromisszumos nacionalista-populista kurzus útján nem sikerült elérni, miként intézményesült, békés, biztonságos, prosperáló államiséget és javak feletti önrendelkezésre kész viszonyokat sem. ☀

Nyomdai partnerünk:

7622 Pécs, Légszeszgyár u. 28. tel./fax: 72/532-414

DEMOCRACY AND THE RISE OF WOMEN'S MOVEMENTS IN SUB-SAHARAN AFRICA

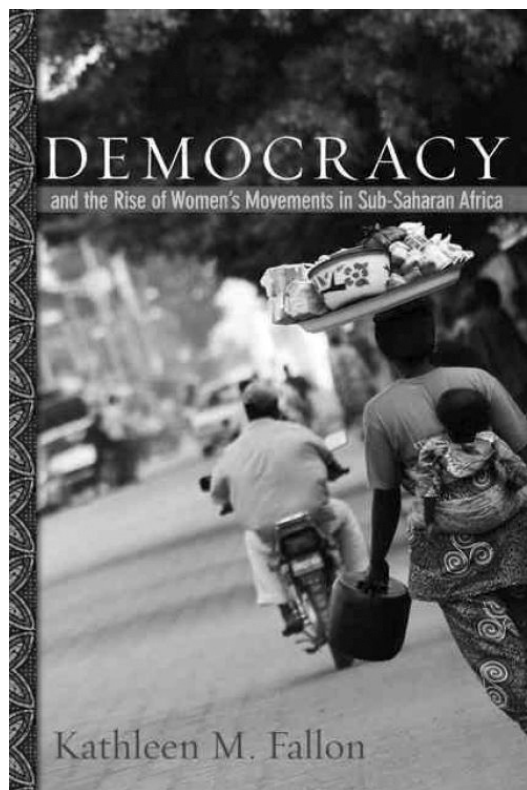
KÉSZÍTETTE: BAGI JUDIT

E könyvében Fallon a szubszaharai afrikai országok esetében vizsgálja a 20. század második felében végbemenő demokratikus átmenet, és az azokban formálódó női politikai és civil mozgalmak közötti kapcsolatokat. Végig határozott fókusz helyeződik Ghánára, ezen államhoz köthetők ugyanis a szerző empirikus vizsgálatai. Nem csak a gyarmatosítást követő folyamatokról szól Fallon írása, a hét fejezetre tagolódó kötet ugyanis a kolonizáció előtti, illetve a gyarmatosítás ideje alatt fennálló vagy éppen betiltott női szerepvállalások történelmi vonatkozását illetően is kiváló összefoglalóval szolgál. A fekete kontinensbeli nők múltbéli politikai és civil szerepvállalásának bemutatása egy újfajta látásmódot ad az Afrika kontextusában értelmezett társadalmi nemek egyenlőségének, ugyanis, mint ahogy Fallon beszámolójából kiderül, már a gyarmatosítás előtt nagy számban léteztek női érdekérvényesítő szervezetek. Ebben az időszakban különösképpen fontos szereppel bírt a női vezetők társadalomban elfoglalt helye és megbecsültsége. Ahogy a szerző kiemeli, a szváziknál például a király anyja a királlyal együtt volt felelős a kormányzásáért. Mindkét uralkodó saját rezidenciával, bírakkal és hivatalnokokkal rendelkezett. A női és a férfi uralkodó külön kormányzott, ám egymás folyamatos ellenőrzésével tartották fenn az egyensúlyt. Az Afrika délnyugati részén fekvő Angolában szintén társuralkodói rendszer működött, a király általában a nővéreivel vagy húgával kormányzott együtt, aki szintén külön adót szedett és saját hivatalnokokkal rendelkezett. Sierra Leone esetében a mende népcsoporthoz tartozó nők voltak a tagjai az úgynevezett Bundu-nak, amely egy hierarchikusan strukturált női politikai szervezetként működött. Egyéb szubszaharai afrikai térségekben nem csak társuralkodói formában, hanem a hatalom egyedülálló birtokosaiként például, mint királynők és törzsfőnökök is működtek vezetői státuszban a nők. Nigéria esetében egy 20. század eleji példát hoz a szerző a gyarmatosítás előtti aktív női érdekérvényesítésre vonatkozóan, amikor is egy három hónapon át tartó tüntetéssorozat alkalmával több tízezer nő mobilizálására került sor. A „nigériai nők háborújának” a britek által vidéki területekre vezérelt rendőrök és katonák gyűjtogató és egyéb pusztító tevékenysége vetett véget. Az akciók következtében számos nő is életét vesztette. Fallon tehát rávilágít arra, hogy a kolonizáció előrehaladtával sorra fojtották el a női mozgalmakat, amely a nők politikai életből való fokozatos kiszorulását eredményezte Ghána és egyéb fekete kontinensbeli államok esetében is. A szerző

Kathleen M. Fallon

Democracy and the Rise of Women's Movements in Sub-Saharan Africa

The Johns Hopkins University Press, 2008, pp. 168.

megjegyzí továbbá, hogy Afrika gyarmatosítás előtti női politikai reprezentációjához egy olyan eszmeiség is kapcsolódott, amely szerint a női társadalmi, gazdasági és politikai érdekeket kizárólag nők tudják képviselni.

A kötet egésze során végigvonul a szubszaharai Afrika Közép-Kelet-Európával és Latin-Amerikával történő összehasonlítása a női mozgalmak térnyerése, valamint a gender kérdések tekintetében. A szerző részéről folyamatos reflexiókat látunk tehát arra vonatkozóan, hogy a földrajzi és kulturális szempontból is jelentősen elkülönülő térségekben mely tényezők motiválták és vitték sikerre, vagy adott esetben vezették kudarchoz a női érdekérvényesítéssel kapcsolatos civil és politikai szerveződéseket.

Ghána demokráciába történő átmenete 1992-ben valósult meg. Ahogy a szerző megjegyzí, 1990-ben a kormány és miniszterek tagjai között egyetlen női politikus sem szerepelt, a helyi politikában pedig mindössze 9,1 százalék volt a nők aránya. Ennek ellenére már az 1980-as évek során megfigyelhető volt a civilek részéről egyfajta mobilizáció, amely a nők politikába történő integrációját, valamint a valós érdekképviselésük kialakítását szorgalmazta (ilyen mozgalmak és szervezetek voltak például a következők: 31st December Women's Movement, Movements for Freedom and Justice). A nők aktívabb politikai szerepvállalását elősegítő kvóták viszont nem kerültek bevezetésre. Fallon rámutat arra, hogy a szubszaharai afrikai államok többségéhez hasonlóan a ghánai nők is hatványozottan hátrányos helyzetből indultak

az aktív politikai részvétel felé vezető úton. Köszönhető ez annak, hogy egy olyan maszkulin politikai kultúrához kellett alkalmazkodniuk, amely jelentősen eltért a gyarmatosítás előttiől, így annak működése gyakorlati szempontból nem bizonyult ismerősnek az afrikai nők számára. A kezdeti nehézségek és a negatív hatások ellenére ugyanakkor a demokráciában történő átmenet során politikai, társadalmi és gazdasági értelemben is sikeresen tudták magukat pozícionálni a szubszaharai afrikai nők, szögezi le Fallon. Ehhez nagyban hozzájárult a kolonizáció előtti együttműködések újraélesztése, valamint a nők számára biztosított viszonylagos szabad mozgástér, melynek keretében nem kellett tartaniuk a gyarmatosítás ideje alatt tapasztalt megfélemlítéstől és esetleges gyilkosságokról.

Csupán a mellékletek között szerepel ugyan, ám rendkívül értékes részét képezi a kötetnek a kutatómódszertant bemutató rész. Fallon ugyanis saját kudarcainak és sikereinek ismertetésével tanácsokkal is a szolgál hasonló témában terepmunkát végezni kívánó kutatók számára. A fejezetből megtudhatjuk, hogy az összesen 39 darab angol nyelvű mélyinterjú az alanyok otthonában vagy irodájában készült. A szerző elsősorban arra volt kíváncsi, hogy a megkérdezett ghánai nők milyen módon hallottak először a szervezetről, hogyan váltak taggá, valamint a szervezet milyen eddigi tevékenységében vettek részt belépésüket követően. Ahogy Fallon írja, két fő nehézséggel kellett szembenéznie az empirikus vizsgálódása során. Egyrészt a „politika” szó használata esetén negatív és visszautasító attitűdöt tapasztalt az interjúalanyok részéről. A szerző a továbbiakban kellő érzékenységgel, más szavak használatával kérdezett rá a szervezet és a politikai pártok közötti esetleges összefonódásokra. A kutatómunkát kihívások elé állító másik tényezőként a szerző fiatal korát és munkahelyi státuszát nevezi meg, annak ellenére, hogy ő maga előzetes feltételezés szerint legnagyobb hátráltató okként amerikai állampolgárságát és fehér bőrszínét látta. A várakozásokkal ellentétben viszont éppen a szerző fiatal volta miatt nem akartak vele találkozni az idősebb, magas beosztású ghánai nők. Az empirikus vizsgálatok másik nagy hányadát a 621 darab kérdőív adta, melynek kitöltetésében kutatási asszisztensek segítettek a szerző munkáját. A kódolásra vonatkozóan is rendkívül precíz bemutatást találunk a mellékletben. Maga a kérdőív három fő részből épült fel: demográfiai adatokra, politikai szerepvállalásra, és női szervezetekkel kapcsolatos ismeretekre vonatkozóan találunk kérdéseket. A szerző elmondása szerint a kvalitatív és kvantitatív módszerek során szerzett tapasztalatok kölcsönösen segítették egymást.

Érdekes, hogy a szerző elemzése során nem tér ki a kiugróan magas számú női politikussal rendelkező fekete kontinensbeli államokra (mint például Ruanda, Dél-afrikai Köztársaság vagy Szenegál). Fallon összességében bizakodóan tekint a jövőre a női mozgalmak térnyerését illetően, valamint e tekintetben példaértékűnek tartja az 1990-es évek eleje óta megvalósuló ghánai demokratikus átmenetet. Kétségtelen, hogy a kötet kiváló áttekintést nyújt a szubszaharai Afrika területén megvalósuló női mozgalmakat érintően, a Ghánában végzett empirikus vizsgálatok pedig egyedülálló módon nyújtanak biztos bázist az elméleti bemutatáshoz.

Jegyzet

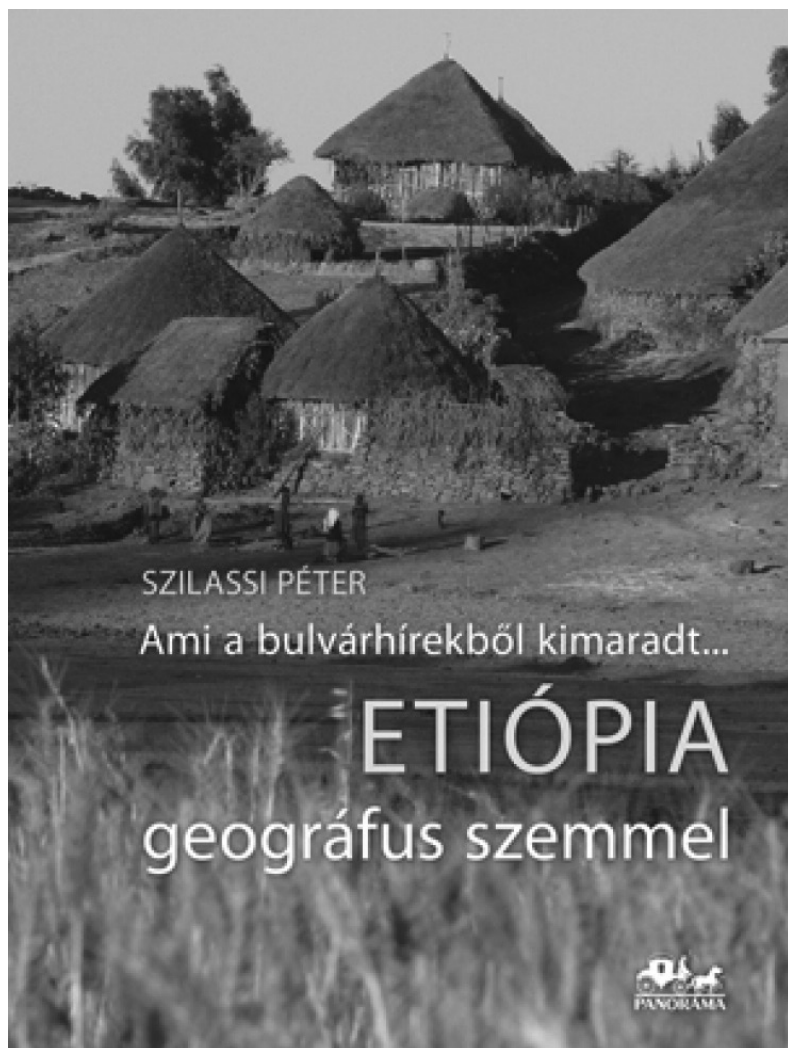
- 1 A publikáció a Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány (PAGEO) hazai hallgatói, illetve kutatói ösztöndíjprogram támogatásával valósult meg.

ETIÓPIA, AHOGYAN A FÖLDRAJZTUDÓS LÁTJA

KÉSZÍTETTE: TARRÓSY ISTVÁN

Megrázó hírek keringtek a magyar sajtóban 2012. január 17-én és az azt követő napokban: az etiópiai Erta Ale vulkánnál egy turistacsoportot hajnalban fegyveres támadás ért és öt személy, sajnos, meghalt. A halálos áldozatok között volt Fábián Tamás és Dr. Szabad Gábor Szegedről. Kik voltak ők, kikkel utaztak, hogyan, milyen céllal indultak útnak és valójában mi történt e hajnalon – számos feltételezés, sok esetben megalapozatlan „mendemonda” igyekezett magyarázni a történeteket, többek között azt is hallhattuk, miért ne utazzunk Afrikába „ilyen körülmények” között. Szilassi Péter, a Szegedi Tudományegyetem Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszékének egyetemi docense, biológia-földrajz szakos tanár, okleveles tájépítész-mérnök – Fábián Tamás és Dr. Szabad Gábor jóbarátja – a bulvársajtóban (avagy más orgánumban, de ugyancsak bulvárstílusban) megjelent cikkek elmondásaihoz képest határozottan igyekszik rendet tenni a történések egymásutániségében, a Panoráma kiadó gondozásában megjelent képeskönyvében elmondani mindazt, ami oly fájdalmas következményekkel járt sok, az elhunytakat szerető, tisztelő személyek számára. Az *Etiópia geográfus szemmel* című kötet azonban ennél sokkal többre vállalkozik: görcső alá veszi az afrikai kontinens egyik legsokrétűbb és mára dinamikusban fejlődő, egyértelműen változóban lévő államát, Etiópiát. Miközben leírom a „változás” szót, rögvest mellé kell, hogy tegyem az állandóságot, a tradicionalitást is, merthisz e kettősség jellemzi Etiópiát is – hasonlóan a szubszaharai Afrika más térségeinek állami, szubállami szereplőihöz. Szilassi Péter könyve az etióp kontrasztosság megörökítője, egyúttal igényes bemutatója.

A könyv egyik legnagyobb értéke az a földrajzi (földrajzos) szemlélet, amely például az egyékes és igazán használható, saját szerkesztésű térképek közlésében ölt testet. Miközben ezek segítségével világos útmutatást kapunk a szerzőtől az utazás útvonaláról, az ország földtani jellegzetességeiről, néhány meghatározó jellemzőjéről (így a népsűrűségről és a főbb etnikumok arányáról az ország teljes népességéhez képest, 112. o.),

Szilassi Péter

Ami a bulvárhírekből kimaradt...
Etiópia geográfus szemmel

Panoráma, Budapest 2014, ISBN : 978-963-243-958-7, 207 old., 3600 Ft

precíz, egyszerre szakmailag megalapozott és olvasható részek kalauzolják el az olvasót az etióp földtörténetben (50-60. o.), az utazás során a szerző által befogadott táj geomorfológiai jellegzetességeiről, így például a Babile határában található gránit ingókövekről (86-93. o.), vagy a Kelet-afrikai-árokrendszer tavairól (93-108. o.). Az általában találó fotódokumentáció egyik kitűnő példája az, a kötet tördelőszerkesztője által nagyon helyesen két teljes oldalra kihúzott kép, melyen egy „leleményes helyi lakost” látunk, aki „természetes wellness-fürdőt alakított ki a melegvizű források és a hidegvizű patak találkozásánál” a Shala-tó partján (102-103. o.).

„Az Etiópia geográfus szemmel című kötet azonban ennél sokkal többre vállalkozik: görcső alá veszi az afrikai kontinens egyik legsokrétűbb és mára dinamikusán fejlődő, egyértelműen változóban lévő államát, Etiópiát.”

Az összességében politikai korrektséget is tartani igyekvő szerző néhol, úgy gondolom, túlzott paternalizmussal szól a helyi viszonyokról. Ehhez kapcsolódóan talán stiláris értelemben fogalmazhatok meg kritikát, hozzátéve azonban, hogy természetesen mindenki másként éli meg a kulturális különbségekkel való találkozásokat, azok befogadását, feldolgozását, majd értelmezését. Nem hiszem viszont, hogy ezekkel együtt, minduntalan szükséges egy minőségi igényességgel elkészített munkában vissza- és visszatérni arra például, hogy milyen „kegyetlen valósággal” rendelkezik az „etióp vidék”, milyen (implicite alacsony) „az etióp mezőgazdaság színvonala” (22. o.), vagy olyan furcsára sikerült „poénokat” betoldani, mint például a naponta sok kilométert az iskoláig gyalogló gyerekek esetében e zárójeles mondat: „Úgy látszik, itt már nálunk korábban megoldották a mindennapos testnevelést.” (24. o.) Szó sincs erről, ugyanis nincs relevanciája az összehasonlításnak, és nem hiszem, hogy e mindennapi valósággal szükséges viccelődni akárkinek Európából.

Néhány tárgyi tévedés, pontatlanság is szemet szúrhat a kicsit kritikusabb szemű olvasónak. A ma az egész afrikai kontinenst addisz-abebei központtal képviselő szervezet neve nem Afrikai Egységsszervezet (37. o.) – ez ugyanis a mainak kvázi elődje – hanem Afrikai Unió.¹ A kötetben bemutatott etiópiai utazás „legkeletibb pontjának” taglalásakor (93. o.) téves azt jelezni, hogy Szomáliföld valójában „Punt ország”. Szomáliföld (Somaliland) és Puntföld (Puntland) ugyanis két különböző térsége a mai földrajzi értelemben vett Szomáliának. Puntföld tartomány Szomália északi, északkeleti részén található, stratégiai jelentőségű terület, tőle pedig nyugatra helyezkedik el az északnyugaton Dzsibutival, nyugaton Etiópiával határos Szomáliföld, amely magát teljesen függetlennek tartja és valójában de facto állam – abban a szerzőnek persze igaza van, hogy „egyetlen ország által sem elismert”. Az egykori kommunista diktátor nevét magyarra pedig e formában írhatjuk a legpontosabban: Mengisztu Hailé Mariam (136. o.).

Ezeket az apró pontatlanságokat azonban felülírja az összességében igényes és alapos munka. Több esetben még olyan etióp különlegességekről is olvashatunk,

mint a Harar városában naponta bemutatott „hiéna-show”, mely a „sajátos emberhiéna viszony spirituális tartalmára” is felhívja a figyelmünket (84. o.). Különös fontosságot tulajdonítok az oktatásról szóló rövid résznek (talán több szót is érdemelt volna a téma), melyben Szilassi Péter is határozottan foglal állást amellett, hogy „Etiópia vezetői felismerték, hogy az oktatás lehet a hosszú távú recept az ország bajaira, s egyben a gazdasági felemelkedéshez vezető út is.” (149. o.) Magyarországnak bizonyosan több „keresnivalója” is lehet a térségben, pláne miután a kormányzat a Déli Nyitás jegyében ezerszámra hirdet meg Stipendium Hungaricum ösztöndíjakat több tucat afrikai, ázsiai, latin-amerikai ország fiataljainak. A kinti, Etiópiában definiálható oktatási jelenlét is szorgalmazandó az elkövetkező években – kissé lassan ébredve, de akár követve a jó cseh példát: a pilzeni West Bohemia University oktatói néhány éve etióp egyetemekkel közös képzések fejlesztésébe fogtak, tudományos konferenciákat szerveznek, együtt publikálnak.

A könyv záró részében újból visszakanyarodunk a szomorú történeti szálhoz és teljesen érthető, befogadó módon tudunk meghatódni a szerző által Tamásnak és Gábornak írt levélen, majd érdeklődéssel olvashatunk néhány magyar „földrajzi felfedezőről, természetbúvár utazóról” – köztük Teleki Sámuel grófról, Kittenberger Kálmánról, Kovács Ödönről, Mészáros Kálmánról, Sáska Lászlóról. A kötet legvégén, mellékletként, pedig a háromhetes etiópiai túra alatt megfigyelt emlősök, madarak, hüllők fajlistáját találjuk az utazás egyik tagjának, Dr. Vizler Csaba biológusnak jóvoltából (201-206. o.).

Az *Etiópia geográfus szemmel* című kötet értékes, hasznos olvasmány mind az általános olvasóközönségnek, mind az Afrikával kapcsolatos tanulmányokat folytató hallgatónak, az afrikai kérdéseket kutató kollégáknak, de általában az afrikai kontinenst jobban megismerni vágyóknak, az ott szerencsét próbálóknak.

Jegyzet

- 1 Ehhez kapcsolódóan érdemes felhívnom a Tisztelt Olvasó figyelmét folyóiratunk főszerkesztőjének cikkére, melyet az Interneten itt olvashatnak: http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/1060_1.pdf.

publikon
KIADÓ

www.publikon.hu

Teljes körű kiadási tevékenység
a kézirattól a könyvespolcig!

Jelentesse meg könyvét a Publikon Kiadónál!

OLCSÓ | MEGBÍZHATÓ | RUGALMAS | GYORS

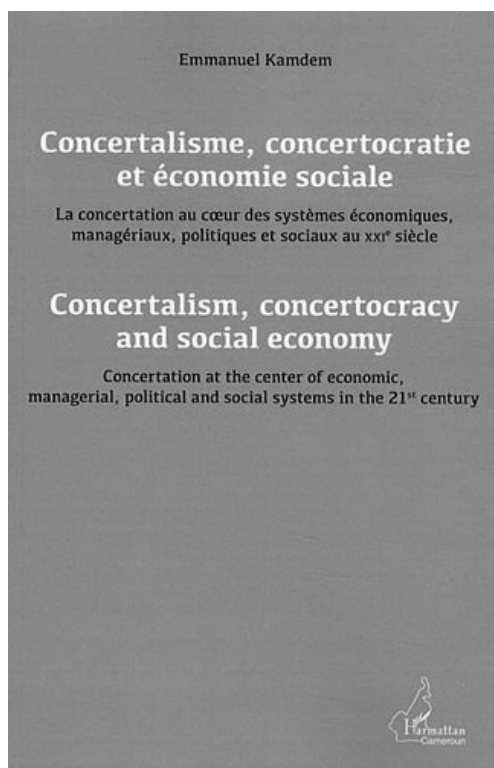

A HAZATÉRT ÉRTELMI SÉGI

KÉSZÍTETTE: SUHA GYÖRGY

A kontinens lehetséges felemelkedésének egyik tényezője az afrikai értelmiség hazacsábítása, Wole Soyinka Nobel-díjas nigériai regényíró szerint „*visszatérésre bírni a legbriliánsabb koponyákat Afrikába nem kizárólag azzal lehet, hogy jó fizetést kínálnak nekik, hanem munkájukhoz kedvező környezetet is kell teremteni.*” A kötet szerzője, a pánafrikai gondolat harcos gazdasági ideológusa, Emmanuel Kamdem professzor évtizedeken át az ENSZ vezető szakértőjeként, nyugdíjazása előtt a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) genfi központjában a főtitkár közgazdasági szakértőjeként dolgozott. Németországi tanulmányai után az Osnabrück-i Egyetemen szerzett doktori fokozatot, jelenleg a doualai székhelyű Pánafrikai Fejlesztési Intézet főtitkára.

A kameruni születésű közgazdász tudós személyisége kiváló példa arra, hogy a gazdaság- és társadalomtudományok művelői kulcsszereplőkké válhatnak az afrikai fejlődésben. Értelmiségi létének felelősségtudata, a kontinens jövőképeinek formálása iránt tanúsított elkötelezettsége sosem kérdőjelezte meg a hazatérés szándékát. Kutatói, oktatói személyisége számára evidencia, hogy életművét, munkásságának legfontosabb szakmai állomásait kötetbe rendezi. A párizsi L'Harmattan Kiadó igényes gondozásában megjelent kétnyelvű kötet már szerkesztésében is jelzi: Afrika számára a többszörös nyelvi identitás meghatározó alapérték. A könyv alapvetően közgazdasági, fejlesztéspolitikai tematikájú, behatóan vizsgálja az államon belüli gazdasági folyamatok, döntéshozatali modellek politikai aspektusait, történeti hátterét. Már a cím fordítása is kihívás, hiszen a '*concertation*' kifejezés szó szerint '*egyetértés*'-t jelent ugyan, azonban a fogalom kontextuális elemzése ennél jóval szélesebb értelmezési tartománnyal bír. A szociális gazdaság döntéshozatali folyamataiban – elsősorban afrikai összefüggésrendszerben – sokszor hiányzik a tervezés, az átlátható mechanizmusok rendszere, az osztársadalmi célok elérésének pontos meghatározása. Az afrikai jövőkép, a pánafrikai gondolat gazdasági ideológiájának tudományos összegzése – ha létezik ilyen egyáltalán – még várat magára. A szerző

Emmanuel Kamdem

Concertalisme concertocratie et economie sociale /
Concertalism concertocracy and social economy

L'Harmattan, Párizs 2012, ISBN : 978-2-296-99063-0, 198 old.

ugyanakkor kísérletet tesz arra, hogy áttekintse a kontinens történelmének közgazdasági alapmodelljeit, nem tartózkodva az Afrikában tabuvá formálódó ideológiák, a szocializmus, sőt a kommunizmus elméletének kritikai elemzésétől sem – végigvezeti az olvasót az afrikai társadalmi alapkérdések vizsgálatának módszertanán, továbbá kiemelt hangsúlyokat ad olyan ügyek számára, amelyek számos értelemben új dinamikákkal járulhatnak hozzá a fejlődéshez. Ebben az összefüggésben kiemelten foglalkozik az össztársadalmi döntéshozatal, a társadalmi együttműködés elméleti kérdéseivel, érinti a globális értékek, közöttük a béke, a fenntartható fejlődés vagy a részvételi demokrácia problematikáit.

A kötet nem könnyű olvasmány, ideológiai alapvetés, olykor filozófiai ismereteket igénylő elméleti munka. Szerkezeti tagolását tekintve világos, kutatási elméleti alapjaiban áttekinthető, tudományos igénnyel referált kötet, olyan elméleti szakkönyv, amely a 'concertation' fogalmat a kormányzati döntéshozatali rendszerek dimenziójába átemelve (v.ö.: „concertocratie/concertocracy) alkalmazható és figyelemreméltó módszertani ajánlásokat tesz a kontinens döntéshozói számára.

A tudományosság szakmai feltételrendszere, a Soyinka-féle „kedvező környezet” tehát adott, az Európából hazatérő kameruni tudós javaslatai viszont még alapos megismerésre, de leginkább tudatos alkalmazásra várnak.